
SOSYAL HİZMET

Editör: Doç.Dr. Sema SAĞLIK

SOSYAL HİZMET

Editör

Doç. Dr. Sema SAĞLIK

yaz
yayınları

2024

SOSYAL HİZMET

Editör: Doç. Dr. Sema SAĞLIK

© YAZ Yayınları

Bu kitabın her türlü yayın hakkı Yaz Yayınları'na aittir, tüm hakları saklıdır. Kitabın tamamı ya da bir kısmı 5846 sayılı Kanun'un hükümlerine göre, kitabı yayınlayan firmanın önceden izni alınmaksızın elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemiyle çoğaltılamaz, yayınlanamaz, depolanamaz.

E_ISBN 978-625-6104-93-8

Ekim 2024 – Afyonkarahisar

Dizgi/Mizanpaj: YAZ Yayınları

Kapak Tasarım: YAZ Yayınları

YAZ Yayınları. Yayıncı Sertifika No: 73086

M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar/AFYONKARAHİSAR

www.yazyayinlari.com

yazyayinlari@gmail.com

info@yazyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

Türkiye'de Değişen Aile Yapısı: Ak Parti Döneminde Aile Kurumu	1
<i>Arif DURĞUN</i>	
Sosyal Hizmet Biliminin Kavramsal, Epistemolojik ve Ontolojik Temelleri Üzerine Bir Eleştiri.....	19
<i>Yunus BAYRAM</i>	
Sosyal Hizmet Perspektifinden Ters Yüz Filminin Transaksiyonel Analiz Yaklaşımıyla İncelenmesi.....	39
<i>Sema SAĞLIK</i>	

"Bu kitapta yer alan bölümlerde kullanılan kaynakların, görüşlerin, bulguların, sonuçların, tablo, şekil, resim ve her türlü içeriğin sorumluluğu yazar veya yazarlarına ait olup ulusal ve uluslararası telif haklarına konu olabilecek mali ve hukuki sorumluluk da yazarlara aittir."

TÜRKİYE'DE DEĞİŞEN AİLE YAPISI: AK PARTİ DÖNEMİNDE AİLE KURUMU

Arif DURĞUN¹

1. GİRİŞ

Aile, tarihsel süreçte tüm toplumlarda varlığını korumuş temel sosyolojik kurumların başında gelmektedir. Günümüz toplumlarında da aile, sosyal yapıların temelini oluşturmaktadır. Bu temel, bireylerin sosyal, duygusal ve ekonomik gereksinimlerini karşılamanın yanı sıra, toplumun istikrarında da hayati bir rol oynar. Zira aile kurumu, neslin devamını sağlanması, kültürün aktarımı, ilişkilerin meşrulaştırılması vb. birçok işleve sahiptir (Zencirkıran, 2021:166). Sosyolojik açıdan incelendiğinde, ailenin önemi, bireylerin toplumsal bütünleşme ve kimlik gelişimini etkilemesinden kaynaklanmaktadır. Aile, bireylerin ilk sosyal deneyimlerini yaşadığı ve sosyal rolleri öğrendiği bir ortam olarak tanımlanabilir. Aile içindeki etkileşimler, bireylerin kişisel ve toplumsal kimliklerini şekillendirir. Ayrıca, aile, sosyal değerleri, normları ve davranış kalıplarını aktaran bir kurum olarak işlev görür (Zencirkıran, 2021: 167). Bu sebeple, ailenin sağlıklı bir şekilde işlemesi, toplumun genel istikrarı için kritik öneme sahiptir. Ayrıca, aile ekonomik bir birim olarak da büyük önem taşır. Aile içindeki bireyler, ekonomik kaynakları paylaşır ve birlikte çalışarak yaşamlarını sürdürürler. Bu işbölümü, toplumun ekonomik yapısını ve işgücü piyasasını etkiler. Ayrıca, aile içindeki ekonomik güç dengeleri, aile üyeleri arasındaki ilişkileri ve

¹ Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Seben İBMYO, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, arifdurgun@ibu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8210-7343.

toplumsal ilişkileri şekillendirir. Son yıllarda Türkiye’de aile yapısında önemli değişimler ve dönüşümler yaşanmış ve bu dönüşüm, toplumsal ve siyasal alanlarda sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir. Üçüncü bin yılın başında meydana gelen hızlı toplumsal, ekonomik ve kültürel değişimler, aile yapılarını derinden etkilemiştir. Geleneksel normların ve rollerin değişimi, teknolojik ilerlemelerin etkisi ve kadınların eğitim ile işgücüne katılımının artması gibi faktörler, Türkiye’deki aile yapısındaki dönüşümün ana unsurları arasında yer almaktadır. 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi’nin (AK Parti) iktidara gelmesiyle birlikte, aile kurumunun ve aile değerlerinin korunması ve güçlendirilmesi, hükümetin öncelikli politikaları arasında yer almıştır. Bu makalede, AK Parti döneminde aile yapısındaki hızlı değişimi etkileyen temel unsurlar detaylı bir şekilde incelenecektir. Çalışma, konu ile ilgili kitaplar, makaleler ve belgeler gibi literatür taramasına dayanan betimsel bir araştırma niteliğindedir.

2. CUMHURİYET DÖNEMİNDE AİLE YAPISINDA DEĞİŞİM

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye’de toplumsal yapıda ve özellikle aile kurumunda köklü değişiklikler yaşanmıştır. Osmanlı döneminde hâkim olan geleneksel, ataerkil ve geniş aile yapısının yerini, modern çekirdek aile yapısı almaya başlamıştır (Zafer Bilge, 2013:122). Atatürk’ün reformları, kadının toplumdaki yerini yeniden tanımlarken, aile yapısını da dönüştürmeyi hedeflemiştir. Bu dönüşüm, kadının aile içindeki konumu ve toplumsal hakları açısından farklılıklar getirmiştir (Zafer Bilge, 2013:123). Bu farklılıkların en başında yeni kabul edilen ve İsviçre’den getirilen Medeni Kanun’dur.

Cumhuriyet dönemi, aile yapısında geleneksel yapıdan çekirdek aile yapısına geçişi işaret etmektedir. Bu dönemde, aile

İçeroller ve ilişkiler, yasal düzenlemeler ve eğitim seviyesindeki artış gibi faktörlerle şekillenmiştir (Kabadayı ve Yavuzer, 2020:338). Kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi ve çalışma hayatına daha fazla katılımı, aile yapısında önemli değişimlere yol açmıştır. Kadınların sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal hayatta daha aktif roller üstlenmeleri, aile yapısının modernleşmesinde kilit bir rol oynamıştır (Kabadayı ve Yavuzer, 2020:338). Aile varlığını kurumsal olarak sürdürürken, hem olumlu hem de olumsuz etkilere karşı içsel ve dışsal olarak sürekli dönüşüm ve yenilenmeye devam etmektedirler (Güloğlu, 2019: 49).

Aile kavramının tarihsel gelişimi, toplumların sürekli değişim ve dönüşüm süreçlerine paralel olarak evrilmiştir. Klan, boy ve aşiret gibi topluluklardan günümüzün modern aile yapısına kadar uzanan bu evrim, aile kavramının geniş aile ve çekirdek aile olmak üzere iki temel yapıda incelenmesine olanak tanımıştır. Geniş aile yapısı, bireyler arasındaki akrabalık bağları ve ortak yaşam alanları ile tanımlanırken, çekirdek aile yapısı esas olarak eşler ve evlenmemiş çocuklardan oluşan bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Zafer Bilge, 2013:122). Cumhuriyet döneminde aile yapısındaki değişim, toplumsal cinsiyet rollerinde de dönüşümlere neden olmuştur. Kadınların toplumsal hayatta daha görünür hale gelmeleri ve eğitim ile işgücüne katılımlarının artması, aile içi dinamikleri ve toplumsal beklentileri değiştirmiştir. Bu süreç, Türkiye'nin demografik yapısını ve toplumsal değerlerini etkileyen uzun vadeli sonuçlar doğurmuştur (Kabadayı ve Yavuzer, 2020:338).

Cumhuriyet dönemi boyunca aile yapısında gözlemlenen değişimler, Türk toplumunun modernleşme sürecinde kritik bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Bu dönüşüm, hem bireysel hem de toplumsal düzlemde derin etkiler yaratmış ve Türkiye'nin sosyo-kültürel yapısının yeniden şekillenmesine önemli ölçüde katkıda

bulunmuştur. (Zafer Bilge, 2013:122; Kabadayı ve Yavuzer, 2020:338).

3. AK PARTİ DÖNEMİNDE AİLE YAPISINDA DEĞİŞİM

2001 yılında kurulan AK Parti, Türkiye'nin sosyal ve politik yapısında önemli değişiklikler gerçekleştirmiştir. Bu değişiklikler arasında, aile yapısında meydana gelen dönüşüm de bulunmaktadır. AK Parti döneminde, aile yapısının modernleşme süreci hız kazanmış, geleneksel aile modelleri dönüşmüş ve bireyselleşme eğilimleri güçlenmiştir (Engin, 2022:123-124). Modernleşme ve küreselleşme süreçleri, Türkiye'de aile yapısını etkileyen başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Bu süreçler, aile içi ilişkileri, evlilik anlayışını ve aile kurumunun işlevlerini dönüştürmüştür. AK Parti döneminde, aile içi şiddet ve boşanma oranlarında artış gözlemlenmiş, bu durum toplumsal politika yapıcıları için yeni müdahale alanları yaratmıştır (Ateş ve Yavuz, 2017).

Kadınların toplumsal hayattaki rolü, AK Parti döneminde önemli ölçüde değişmiştir. Kadın haklarına yönelik mevzuat iyileştirmeleri, eğitim ve istihdam alanlarında pozitif ayrımcılık uygulamaları ve siyasi katılımın artırılması gibi adımlar atılmıştır. Bu dönemde kadınlar, daha önce erkeklere ait olan alanlarda daha görünür hale gelmiş ve bu durum aile yapısının dönüşümünde etkili olmuştur (Ateş ve Yavuz, 2017). Aile yapısındaki bu dönüşüm, Türkiye'nin demografik yapısını da etkilemiştir. Doğum oranlarındaki değişimler, yaşlı nüfusun artışı ve genç nesillerin aile kurma eğilimlerindeki farklılaşmalar, AK Parti döneminde aile politikalarının yeniden şekillendirilmesine neden olmuştur (Engin, 2022:123).

AK Parti döneminde aile yapısında yaşanan değişim, Türkiye'nin sosyal yapısını derinden etkilemiş ve toplumsal

değerlerde dönüşümlere yol açmıştır. Bu dönüşüm, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yeni zorlukları ve fırsatları beraberinde getirmiştir (Ateş ve Yavuz, 2017).

3.1. Evlilik ve Boşanma Oranlarındaki Değişimler

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı süresince, Türkiye'deki evlilik ve boşanma oranlarındaki değişimler, toplumsal yapıda derin etkiler yaratmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, 2022 yılında evlenen çiftlerin sayısı 575.891 iken, 2023 yılında bu sayı 10.000 azalarak 564.435 olmuştur. Aynı dönemde, boşanan çiftlerin sayısı 182.437'den 171.881'e düşmüştür (TÜİK, 2023). Bu rakamlar, önceki yıllara kıyasla evlenme oranlarında hafif bir artış ve boşanma oranlarında ise daha belirgin bir artış olduğunu göstermektedir.

Akademik çalışmalarda, bu değişimlerin altında yatan nedenler ve toplumsal sonuçlar çeşitli boyutlarıyla incelenmiştir. Engin (2022) tarafından yapılan bir çalışmada, modernleşme ve bireyselleşme süreçlerinin aile yapısını dönüştürdüğü ve evlenme ile aile kurma pratiklerini zorlaştırdığı belirtilmiştir. Ayrıca, aile içi şiddet ve boşanmaların artışı, aile ilişkilerinin çözülmesiyle ilişkilendirilmiştir (Durğun 2016: 93).

Kaplan (2021: 69) ise, Türkiye'de aile yapısında 1960'lı yıllardan bu yana hızlı bir değişim yaşandığını ve bu değişimin ekonomik, kültürel, siyasal, demografik değişimlerle ilişkili olduğunu vurgulamaktadır. Toplum yapısındaki gelişmelerin, kadının erkeğe bağımlı konumunu zayıflattığını ve bu durumun boşanma oranlarının artmasına neden olduğunu araştırma sonuçları ortaya koymaktadır (Kaplan, 2021: 80).

Bu değişimlerin sosyoekonomik ve kültürel faktörlerle ilişkisi, diğer akademik çalışmalarda da detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Örneğin, Türkiye'de aile yapısının dönüşümü üzerine yapılan analizler, boşanma oranlarının artışının, kadınların ve erkeklerin yalnız yaşama isteklerinin artmasıyla ilişkili olduğunu

ortaya koymaktadır (Kaplan, 2021; Kabadayı ve Yavuzer, 2020: 338). AK Parti döneminde evlilik ve boşanma oranlarındaki değişimler, Türkiye'nin toplumsal ve aile yapısında önemli dönüşümlere işaret etmektedir. Bu dönüşümler, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde yeni zorlukları ve fırsatları beraberinde getirmekte ve aile politikalarının yeniden şekillendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

3.2. Eğitim ve Gelir Seviyesinin Aile Yapısına Etkisi

Eğitim, toplumun önde gelen değerlerini, normlarını ve mesleki bilgileri aktarmayı hedefleyen temel sosyolojik kurumlar arasında yer alır. Aynı zamanda, iktidarın ideolojik önceliklerini bireylere öğretmek için kullanılan en kritik araçlardan biridir. Eğitim, ideal bireyler yetiştirme amacı güderken, toplumsal değişim yaratma ve yeni kişilik yapıları inşa etme konusunda da merkezi bir rol oynar (Zencirkıran, 2021: 193; Ömürlüoğlu, 2020: 75). Eğitimin toplumsallaştırma ve kültürün aktarımı, mesleki becerilerin öğretilmesi, bir arada yaşama kültürünün kazandırılması ve toplumsal rollerin öğretilmesi gibi temel işlevleri bulunmaktadır (Zencirkıran, 2021: 194).

Eğitim süreci, bireylerin siyasi iktidarın ideolojilerini, toplumsal değerleri ve normları öğrenmelerini sağlayan bir araçtır. Bu süreçte, siyasi iktidarın söylemleri, sloganları ve ritüelleri aracılığıyla toplum üzerinde etki kurulur. Eğitim, toplumsal itaat ve siyasi iktidarın meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynar. Bireyler, toplumda kabul gören davranışları ve sınırları öğrenerek toplumsallaşır ve toplumsal ile siyasal yargıların farkında olarak yetişirler (Çetin, 2020: 32).

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) döneminde Türkiye'de eğitim ve gelir seviyesinin aile yapısına etkileri, sosyal politikaların ve ekonomik değişimlerin bir yansıması olarak görülmektedir. Eğitim, toplumun ilerlemesi ve bireylerin bilinçlenmesinde etkili bir kurum olarak kabul edilirken, gelir

seviyesi de ailelerin yaşam standartları ve sosyal statüsü üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Ömürlüoğlu, 2020: 83).

Balcı (2021), AK Parti'nin ekonomik alanda uyguladığı özelleştirme politikalarının, eğitim kalitesinin artırılmasının yanı sıra öğretmen yetiştirme ve atama süreçlerinde de etkili olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, okullar arasındaki farklılıkların azaltılması yoluyla fırsat eşitliğinin sağlanmaya çalışıldığını vurgulamaktadır. Ayrıca yükseköğretimde katsayı adaletsizliği ortadan kaldırılmış imam-hatip ve diğer meslek liselerinin önü açılmış, bu okullardan mezun olan öğrenciler alanları dışında diğer mesleklere yönelik tercih yapabilmıştır (Ömürlüoğlu, 2020: 89).

2007-2011 yılları arasında okul öncesi eğitime önem verilmiş ve okul öncesi dönemdeki çocuklar bölge ve mahallelerinde en yakın okullara tanımlanmıştır. Dolayısıyla 6 yaşında çocuklar ilköğretim sistemine katılmıştır. Ayrıca ders kitaplarının ücretsiz dağıtılmasıyla ailelerin ekonomik anlamda rahatlamasına da olanak sağlanmıştır.

AK Parti'nin ilk döneminde (2002-2007), milli görüşe dayalı muhafazakâr ve liberal ekonomik yaklaşımlarla şekillenen bir eğitim politikası benimsenmiştir. 2002 seçim beyannamesinde, eğitimde iyileştirme ve genişletme çalışmaları, fırsat eşitliğinin sağlanması, özel okulların ve eğitim merkezlerinin artırılması, yönetimde merkeziyetçiliğin azaltılması ve denetimin yerelleştirilmesi gibi konular öne çıkmıştır (Ömürlüoğlu, 2020: 99).

AK Parti'nin ikinci döneminde (2007-2011), muhafazakârlık temelli ve siyasal korumayı ön planda tutan bir yönetim anlayışı benimsenmiştir. Eğitimde, başörtüsü yasağının kaldırılması ve dini içeriklerin müfredata eklenmesi gibi muhafazakâr adımlar atılmıştır. Ak partinin üçüncü döneminde (2011-2017), Başörtüsünün yasallaştırılması ve temel dini bilgiler

ile Hz. Muhammed'in hayatının müfredata dâhil edilmesi, muhafazakâr yaklaşımlar olarak değerlendirilebilir. Ayrıca, devletçilik ilkesi doğrultusunda ücretsiz ders kitabı dağıtımı ve taşınabilir eğitim gibi destekler sürdürülmüş, öğrencilere burs ve yurt imkânları sağlanmıştır (Ömürlüoğlu, 2020:100). Bu gelişmeler de aileleri güçlendirmiştir. AK Parti'nin dördüncü (2017- 2018) döneminden bugüne, milliyetçilik ve muhafazakârlık ekseninde ulusal güvenliği öncelikli tutan bir siyaset anlayışı hâkim olmuştur. Bu dönemde, iç ve dış politikada güvenlik odaklı yaklaşımlar ve milli çıkarları koruma eğilimi ön plana çıkmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB), eğitim sistemini ulusal politika belirleme çerçevesinde geliştirmesi, yerli ve milli bir yaklaşımın sonucu olarak değerlendirilmektedir. Bu, eğitim politikalarının ulusal çıkarlar ve yerel değerler doğrultusunda şekillendirilmesini yansıtmaktadır.

3.3. Kadın Haklarıyla İlgili Değişimler

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) iktidarı süresince, Türkiye'de kadın hakları alanında kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. Bu ilerlemeler, kadınların siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda daha etkin roller üstlenmelerini teşvik eden politikalar ve düzenlemeler neticesinde gerçekleşmiştir.

3.3.1. Siyasal Temsil

AK Parti, toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet eşitliği konularında muhafazakâr bir anlayışa sahip olmasına rağmen, kadınların siyasal katılımı ve temsili konusunda nispeten liberal bir yaklaşım benimsemiştir (Yüksel, 2021: 100). 2002 sonrası dönemde parlamentonun cinsiyet kompozisyonu kadınlar lehine değişmiş ve taşranın temsiliinde kadınların görünürlüğü artmıştır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi 2018 -2023 tarihleri arasında kadın temsili oranında bir sıçrama görülmektedir.

Tablo 1. Dönemler İtibariyle AK Partili Kadın ve Diğer Partili Vekil Sayıları

Seçim Dönemi	Toplam vekil	Kadın vekil (Ak Parti)	Kadın vekil (diğer partiler)
(2002-2007)	550	13	11
(2007-2011)	550	30	20
(2011-2015)	550	46	33
(Haziran-Kasım 2015)	550	41	57
(Kasım 2015-2018)	550	34	47
(2018- 2023)	600	53	51
2023-	600	50	69
Toplam	3950	267	288

Kaynak: Yüksel, 2021; TÜİK, 2024; YSK, 2023

3.3.2. Eğitim ve İstihdam

Eğitimde kadınların okullaşma oranları ve üniversiteye erişim oranları artarken, kamuda kadın istihdam oranı %40 seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca, kadınların iş gücüne katılımı ve karar alma süreçlerine katılımı gibi konularda da iyileştirmeler yapılmıştır. İstihdamda ise, kadınların iş gücüne katılımını artırmak amacıyla esnek çalışma saatleri, kreş hizmetleri gibi uygulamalar desteklenmiştir. AK Parti, kadın ve kız çocuklarının eğitimine büyük bir önem atfetmiş ve bu doğrultuda “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler”, “Temel Eğitime Destek”, “Şartlı Nakit Transferi” ve “Taşımalı Eğitim” gibi çeşitli projeleri hayata geçirerek, kız çocuklarının eğitim oranlarını yükseltmiş ve okuma yazma bilmeyen kadınların bu beceriyi kazanmalarını sağlamıştır (Ateş ve Yavuz, 2017: 44). AK Parti’nin iktidarı döneminde, “başörtüsü sorunu” gibi kadınların işgücüne ve eğitime katılımını engelleyen, demokrasi, hukuk devleti ve insan hakları gibi değerleri sınırlandıran, bireyleri ötekileştiren kronikleşmiş sorunlar, toplumdaki çoğulculuğu tanıma çabası içinde çözüme kavuşturulmuştur (Ateş ve Yavuz, 2017: 44).

3.3.3. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele

Kadına yönelik şiddetle mücadelede, 6284 sayılı “Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun” gibi yasal düzenlemeler yapılmış ve bu konuda toplumsal farkındalık yaratmak için kampanyalar düzenlenmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı girişimiyle Kadın Acil Destek İhbar Sistemi (KADES) devreye alındı ve sadece kadınların kullanımına sunuldu. Bu uygulama ile şiddete maruz kaldığında ya da kadına yönelik herhangi bir şiddete şahit olunduğunda hemen kolluk kuvvetlerine haber ve konum paylaşmaya yarayan bir akıllı cihaz uygulaması olarak işlev göstermektedir. Ayrıca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na bağlı olarak illerde faaliyet gösteren Şiddeti Önleme ve İzleme Merkezleri (ŞÖNİM) kurulmuştur.

3.3.4. Anayasal Düzenlemeler

Anayasa’nın 10. maddesine “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir” hükmü eklenmiş, bu da kadın haklarının anayasal güvence altına alınmasında önemli bir adım olmuştur. (Ateş ve Yavuz, 2017). Ayrıca 7 Mayıs 2004’te, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın “kanun önünde eşitlik” ilkesini içeren 10. maddenin ikinci fıkrasına, “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin hayata geçirilmesini temin etmekle yükümlüdür” ifadesi eklenmiştir (ASHB, 2021). Bu değişiklik, Kuyaksıl’ın (2009) yılında belirttiği üzere, toplumsal cinsiyet eşitliğinin pratikte uygulanmasını sağlamak amacıyla alınacak her türlü önlemin, eşitlik ilkesine ters düşmeyecek şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kadın ve erkek için evlenme yaşı eşitlenmiş ve evlilik için asgari yaş sınırı 17 olarak belirlenmiştir. (ASHB, 2021).

3.4.Engelli ve Yaşlı Bireylerin Aile İçindeki Rolü ve Değişimi

Yaşlılık, toplumların karşı karşıya olduğu evrensel bir olgudur ve yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırmak, sosyal

hizmetlerin temel amaçlarından biridir. Türkiye’de yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte, yaşlanan ailelerin sayısı artışı, yaşlılara yönelik sosyal hizmetlerin önemi ve kapsamı da genişlemiştir. Engellilik, bireylerin fiziksel, zihinsel, duyuşsal veya iletişim yeteneklerindeki kısıtlamalar nedeniyle toplumda tam ve etkin bir şekilde katılımını engelleyen durumlar olarak tanımlanabilir (Engelliler Hakkında Kanun, 2005). Dünya Sağlık Örgütü’nün tanımına göre, engellilik; noksanlık, özürölölük ve maluliyet kavramları ile açıklanır. Sağlık açısından noksanlık, bireyin psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve işlevlerindeki eksiklikleri veya dengesizlikleri ifade eder. (Yenipazarlı vd., 2020)

Türkiye’de son yıllarda engelli ve yaşlı bireylerin toplumsal hayata katılımlarını artırmak ve yaşam kalitelerini iyileştirmek amacıyla önemli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler, özellikle AK Parti döneminde hız kazanmış ve engelli ile yaşlı bireylerin aile içindeki rollerinin yeniden şekillenmesine zemin hazırlamıştır.

Engellilere yönelik en önemli düzenlemelerden biri, 2005 yılında yürürlüğe giren 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun’dur. Bu kanun, engellilere yönelik eğitim, bakım hizmetleri, istihdam ve ayrımcılığın önlenmesi gibi birçok alanda iyileştirmeler içermektedir. Ayrıca, yaşlı ve engelliler için evde bakım ve sağlık hizmetleri geliştirilmiş ve bu grupların sosyal hizmetlere erişimini engelleyen bariyerler ortadan kaldırılmıştır. (<https://akparti.org.tr/media/272103/engelleri-birlikte-asiyoruz.pdf>). Ayrıca engellilere eğitimde fırsat eşitliği sağlanarak, engellilerin eğitimde karşıları engellerin azaltılması hedeflenmiştir.

Sanayileşme ve kitle üretimi, geleneksel geniş aile yapısını modern çekirdek aile yapısına dönüştürmüş ve bu süreçten en çok yaşlılar etkilenmiştir. Kadın ve erkeğin iş

hayatına katılımıyla, yaşlıların bakımı daha önce aile içinde sağlanırken, şimdi profesyonel bakım merkezlerine geçmiştir. Yaşlılar, kurumda kalmak yerine tanıdık sosyal ve fiziksel çevrelerinde bağımsız yaşamayı tercih etmiş, ancak bu durum bazen onların toplumsal ilişkilerden uzaklaşmasına yol açmıştır. Türkiye’deki yaşlılıkla ilgili sosyal hizmetler çoğunlukla “bakım” ve “yardım” sağlama üzerine gelişmiştir. Yaşlı bireylere sunulan bakım hizmetleri esasen evde bakım ve kurum bakım hizmetlerini kapsar. Özellikle, yaşlılar için tasarlanmış huzurevi, rehabilitasyon merkezi ve diğer bakım kurumları, bu tür kurumsal hizmetlerin bir parçası olmuştur (Yerli, 2017: 1285).

Engellilere ve yaşlılara yönelik atılan adımlar engelli ve yaşlıların toplumsal hayata katılımını artırmış aile içi rol ve işlevlerini pozitif anlamda geliştirmiştir. Özellikle yaşlıların evde bakımının sağlanması ile çalışma hayatına katılan aile bireylerinin bakım yükünü hafifletmiştir. Engellilere yönelik geliştirilen politikalar sayesinde engelli bireyler istihdama katılmış ve bu da aile içindeki rolünü pasif tüketici konumdan, aktif üretici konuma taşımıştır.

3.5. Çocuk ve Gençlerin Aile İçindeki Konumu ve Değişimi

Türkiye’de çocuk ve gençlere yönelik sosyal hizmetler ve sosyal politikalar, genç nüfusun ihtiyaçlarına ve toplumsal değişimlere uyum sağlayacak şekilde tasarlanmaktadır. Bu politikaların temel odak noktaları arasında çocuk ve gençlerin korunması, eğitimi ve sağlıklı gelişimi yer almaktadır. Özellikle AK Parti iktidarı döneminde, çocuk ve gençlere yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi ve uygulanması hususunda önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Bu süreçte, çocuk ve gençlerin sosyal hizmetlere erişimini kolaylaştırmak ve onların fiziksel, ruhsal ve sosyal açıdan sağlıklı gelişimlerini desteklemek amacıyla çeşitli programlar uygulanmıştır (ASHB, 2017).

Örneğin, eğitim alanında “Baba Beni Okula Gönder”, “Kardelenler” gibi projelerle kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılması hedeflenmiş, “Şartlı Nakit Transferi” programıyla ailelere maddi destek sağlanarak çocukların eğitime devam etmeleri teşvik edilmiştir. Ayrıca, “Taşınalı Eğitim” sistemiyle kırsal bölgelerde yaşayan çocukların eğitim olanaklarına erişimi kolaylaştırılmıştır.

Koruyucu ve önleyici politikalar kapsamında yürütülen faaliyetler, çocukların risklerden korunmasını ve toplumsal yaşama katılımını hedef alırken, aile ve okul gibi temel kurumların çocukların gelişimindeki rolleri de güçlendirilmiştir. Geleneksel aile yapısındaki değişiklikler, hızlı kentleşme, uluslararası göçler ve sosyal desteğin azalması gibi faktörler, çocuklar ve gençler üzerindeki olumsuz etkileri azaltma amacı taşımaktadır (ASHB, 2017).

2014 yılında AK Parti, Türkiye genelinde 180’den fazla gençlik merkezi kurmuş ve bu merkezlerde ders odaları, konferans salonları ve spor salonları gibi sosyal etkinlikler düzenlenmiştir; bu etkinlikler günümüzde de sürdürülmektedir. Sosyal hizmetler alanında ise Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, korunmaya ve bakıma muhtaç çocuklar için çocuk evleri, çocuk evleri sitesi ve ihtisaslaştırılmış çocuk evleri sitesi gibi kuruluşlar aracılığıyla bakım hizmetleri sunmaktadır. Ayrıca, çocukların aile ortamında bakımlarının sağlanması amacıyla koruyucu aile ve evlat edindirme hizmet modelleri uygulanmakta, böylece korunmaya muhtaç çocuklar aile sıcaklığında büyümektedir. (Bursalı, 2024).

4. SONUÇ

Aile, toplumların temel yapı taşlarından biri olarak uzun bir tarihsel süreç boyunca varlığını sürdürmüştür. Günümüz toplumlarında da aile, sosyal dokunun temel unsuru olarak kabul

edilmektedir. Ailenin önemi, bireylerin sosyal, duygusal ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılamada ötesine geçerek, toplumun istikrarı ve sürekliliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Neslin devamını sağlama, kültürün aktarımı, ilişkilerin meşrulaştırılması gibi birçok işlevi vardır (Zencirkıran, 2021:166). Sosyolojik açıdan incelendiğinde, ailenin önemi, bireylerin toplumsal bütünleşme ve kimlik gelişimini etkilemesinden kaynaklanmaktadır.

Aile, bireylerin ilk sosyal deneyimlerini yaşadığı ve sosyal rolleri öğrendiği bir ortamdır. Aile içindeki etkileşimler, bireylerin kişisel ve toplumsal kimliklerini şekillendirir. Ayrıca, aile, sosyal değerleri, normları ve davranış kalıplarını aktaran bir kurum olarak işlev görür (Zencirkıran, 2021: 167). Bu nedenle, ailenin sağlıklı işleyişi, toplumun genel istikrarı için hayati öneme sahiptir. Aile aynı zamanda ekonomik bir birim olarak da önemlidir. Aile içindeki bireyler, ekonomik kaynakları paylaşır ve birlikte çalışarak yaşamlarını sürdürürler. Bu işbölümü, toplumun ekonomik yapısını ve işgücü piyasasını etkiler. Ayrıca, aile içindeki ekonomik güç dengeleri, aile üyeleri arasındaki ilişkileri ve toplumsal ilişkileri şekillendirir.

Türkiye’de son yıllarda aile yapısında önemli değişimler gözlemlenmekle birlikte aile yapısının dönüşümü, toplumsal ve siyasal alanda sıkça tartışılan konulardan biri haline gelmiştir. Özellikle üçüncü bin yılın başında, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşanan hızlı dönüşümler, aile yapılarını derinden etkilemiştir. Geleneksel normların ve rollerin değişimi, teknolojik ilerlemelerin etkisi, kadınların eğitim ve işgücüne katılımının artması gibi faktörler, Türkiye’de aile yapısındaki değişimin ana unsurları arasında yer almaktadır. AK Parti’nin iktidara geldiği 2002 yılından bu yana, aile kurumunun ve aile değerlerinin korunması ve desteklenmesi konusunda çeşitli politikalar uygulanmıştır. Bu politikalar, aile yapısının

güçlendirilmesi ve toplumsal istikrarın sürdürülmesi amacını taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, Resmi Gazete 28239 (08 Temmuz 2012), Kanun No: 6284,
- Ak Parti (?), Engelleri Birlikte Aşıyoruz. <https://akparti.org.tr/media/272103/engelleri-birlikte-asiyoruz.pdf> (Erişim Tarihi: 22.03.2024).
- Ak Parti (2014). Gençlik ve Eğitim Politikaları Çalıştay. <https://www.akparti.org.tr/haberler/genclik-ve-egitim-politikalari-calistayi/> (Erişim Tarihi: 22.03.2024)
- ASHB (2021). Türkiye’de Kadın, <https://aile.gov.tr/media/67948/turkiyede-kadin-20-02-2021.pdf> (Erişim Tarihi 21.03.2024)
- ASHB. (2017). Türkiye’de Çocuklara Yönelik Koruyucu ve Önleyici Politikaları Değerlendirme Çalıştay Raporu. (Erişim Tarihi: 21.03.2024) <https://www.aile.gov.tr/media/2498/turkiye-de-cocuklara-yonelik-koruyucu-ve-onleyici-politikalari-degerlendirme-calistayi-raporu.pdf>
- Ateş, H. ve Yavuz, Ö. (2017). Adalet ve Kalkınma Partisi Döneminde Kadınlara Yönelik Dönüşümlerin Değerlendirilmesi, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, Özel Sayı, 28-47.
- Balcı, E. (2021). Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı Döneminde Türkiye’de Eğitim Politikaları. *İnsan ve İnsan*, 8(27), 117-137. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.819185>
- Bursalı, Ş. (2024, 10 Şubat). AK Parti döneminde sosyal hizmet devrimi yaşandı. *Medya Ege*. <https://www.medyaege.com.tr/milletvekili-bursali-ak-parti-doneminde-sosyal-hizmet-devrimi-yasandi-235445h.htm>

- Çetin, H., (2002), “Totalitarizm: İdeolojik Kökenleri ve Toplumsal İnşa Araçları”, *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 32
- Durğun, A. (2016). Aile İçi Problemler ve Çözüm Önerileri, *Mehir Aile Dergisi*, 1, 83-95.
- Engelliler Hakkında Kanun (EHK), Resmi Gazete 25868 (01 Temmuz 2005), Kanun No. 5378, md. 3/c.
- Engin, M. (2022). Türkiye’de Aile Yapısının Dönüşümü: Sorunlar ve Beklentiler, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 123-136.
- Güloğlu, M. F. (2019). Aileyi Yeniden Tanımlamak: Değişimler ve Süreklilikler, *İnsan ve Medeniyet Hareketi*, 1(1), 47-78.
- Kabadayı, H., ve Yavuzer, H. (2020). Cumhuriyetten Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı. *II. Uluslararası Kapadokya Sosyal Bilimler Öğrenci Kongresi* (s. 338-345). Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Kuyaksil, A. (2009). Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 328-352.
- Ömürlüoğlu, G. (2020). Ak Parti Döneminde Eğitim Sisteminin İdeolojik Temelleri, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 6(12), 75-102.
- TÜİK. (2023). Evlenme Boşanma İstatistikleri. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2023-53707> (Erişim Tarihi: 25.03.2024).
- TÜİK. (2024). Seçim Yılına Göre Milletvekili Sayıları <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Adalet-ve-Secim-110> (Erişim Tarihi: 28.04.2024).

- Yenipazarlı, A., Çondur, F., ve Cömertler, N. (2020). Engelli Bireylerin Kamu Hizmetlerinden Memnuniyeti: Nazilli İlçesi Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 77-93. <https://doi.org/10.30803/adusobed.790217>
- Yerli, G. (2017). Yaşlılık Dönemi Özellikleri ve Yaşlılara Yönelik Sosyal Hizmetler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1278-1287.
- Yüksel, M. (2021). AK Parti ve Kadınların Siyasal Temsili. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16(2), 99-118. <https://doi.org/10.17550/akademikincelemeler.955476>
- YSK. (2023). 14 Mayıs 2023 Cumhurbaşkanı ve 28. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri Seçim İstatistikleri Bülteni. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/14%20May%C4%B1s%202023%20Cumhurba%C5%9Fkan%C4%B1%20ve%2025.%20D%C3%B6nem%20MV%20Genel%20Se%C3%A7imleri%20%C4%B0statistikleri.pdf> (Erişim Tarihi: 28.04.2024).
- Zafer Bilge, A. (2013). Cumhuriyetle Birlikte Değişen Türk Aile Yapısı Kadının Durumu, *U.Ü. Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24, 121-134.
- Zencirkıran, M. (2021). *Sosyoloji*, 10. Baskı. Bursa: Dora Yayınları.

SOSYAL HİZMET BİLİMİNİN KAVRAMSAL, EPISTEMOLOJİK VE ONTOLOJİK TEMELLERİ ÜZERİNE BİR ELEŞTİRİ

Yunus BAYRAM¹

1. GİRİŞ

Bir bilim dalı felsefi bir alt yapıya neden ihtiyaç duyar? Kuşkusuz bu soruya verilecek cevap, bilim varlığını derinden etkileyen süreçleri ön plana çıkaracaktır. Bir bilim dalının en temel görevi, çevreyi ve insanı anlamaya çalışmak ve bu alanlarda sürekli olarak yeni kavrayışlar ve algılayışlar geliştirmektir. Bilim dalları bunu yaparken metodolojik yöntemlerle birlikte veriler toplar ve bu verileri analiz ederek yeni kavrayışlar geliştirirler. Ancak bunun için ilk olarak bu bilim dalını diğerinden ayıracak bir amacın ve sorunun bulunması gerekmektedir. Dahası bu amacın ve sorunun oluşmasında felsefi bir alt yapının bulunması gerekmektedir. Bu felsefi alt yapı, ilişki içerisinde bulunduğu bilim dalının amacının oluşmasında, bu amaca uygun bir şekilde sürekli olarak kendini geliştirmesinde ve bilim dalına özgü kavramların oluşturulmasında oldukça önemli bir yere sahiptir (Wallerstein, 2012, s. 43).

Bir bilim dalı olarak ortaya çıktığını iddia eden sosyal hizmet biliminin kavramsal, epistemolojik ve ontolojik temeller üzerinden incelenmesi, var olan felsefi alt yapının anlaşılması ve geliştirilmesi adına oldukça önemlidir. Sosyal hizmet felsefesi ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunun etik tartışmalar üzerinden gerçekleştirilmesi sosyal hizmet biliminin uygulamaya yönelik

¹ Dr, Bartın Üniversitesi, ybayram@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0375-556X.

yapısından kaynaklanmaktadır. Ancak sosyal hizmetin bir bilim dalı olarak varlığının değerlendirilmesi yalnızca etik tartışmalar üzerinden gerçekleştirilemez. Eğer bir bilgi kümesi kendisini bilimsel bir alan olarak ortaya koyuyorsa, bu durum onun felsefi alt yapısının varlığını zorunlu kılmaktadır. Öyleyse bir bilim dalının kavramsal, ontolojik ve epistemolojik temellerle eleştirilmesi, aslında bu bilim dalının sistematik bir biçimde var edilmesi çabası olarak görülmelidir. Peki sosyal hizmet biliminin kavramsal alt yapısı nedir, kendisine has epistemolojik bir sistemi var mıdır ve ontolojik yapısını nasıl var etmektedir? Çalışmanın ilerleyen kısmında bu sorular üzerinden sosyal hizmet bilimi eleştirilmektedir. Bu sorgulama üzerinden sosyal hizmet biliminin gelişimine, sistematikleştirilmesine ve bilimselliğine katkı sağlanmaya çalışılmaktadır.

2. SOSYAL HİZMET BİLİMİNİN KAVRAMSAL TEMELLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bir toplum bilimi olarak ortaya çıkan sosyal hizmet bilimi felsefe ile olan ilişkisini geliştirmelidir. Bu durum sosyal çalışma disiplinin kavramsal, epistemolojik ve ontolojik bilgisinin saptanması için gereklidir (Bell, 2011, s. 412-414). Doğa bilimlerine kıyasla toplum bilimleri felsefe ile daha geniş bir ilişki içerisindedir. Sosyal hizmet disiplinin de bu argüman kendisini bilim içerisinde kullanılan kavramlar üzerinde göstermektedir (Noble & Henrickson, 2014, s. 8). İnsanı temel konusu edinen sosyal hizmet biliminin kavramsal bağlamda doğa bilimlerinden ayrılan ve felsefi bir tutuma ihtiyaç duyan bir yapısı bulunmaktadır. Bu durum sosyal hizmet biliminin temel konusu olan insanın ontolojik yapısından kaynaklanmaktadır. Çünkü insan varlığı itibarıyla somut ve soyut yapıyı içerisinde barındıran bir canlıdır (Sartre, 2014, s. 25-30). “İnsan kolu” derken insanın

somut yapısına gönderme yaparken“ insanın iradesi, insanın fikri veya insanın sorunu” gibi kavramlarda insanın soyut yapısına gönderme yapılmaktadır. İnsan sorunun çözümü ve insanın iyilik halini amaç edinmiş olan sosyal hizmet biliminin içerisinde bu nedenle somut kavramlarla birlikte soyut kavramlar bulunmaktadır. Soyut kavramların “ne” liği, düşünce sistemiyle algılanıp tartışıldığı için yüzyıllar boyunca felsefe içerisinde derin bir şekilde tartışılmıştır (Cevizci, 2007). “İrade”, “algı”, “hak”, “demokrasi”, “fikir” ve “sorun” gibi soyut kavramlar sosyal hizmet biliminde sıklıkla kullanılmaktadır (Tomanbay, 2012, s. 15-18). Ancak bu kavramların tam olarak ne ifade ettiği, bilimler içerisinde hangi anlamlarda kullanılması gerektiği ve ontolojik yapılarına ilişkin sorgulamalar, felsefe içerisinde halen devam etmektedir (Şahin, 2009, s. 1342). Böylesine tartışmaya açık çok yönlü soyut kavramlar, sosyal hizmet bilimi içerisinde hangi anlamda kullanılmaktadır? Sosyal hizmet bilimi içerisinde herhangi bir olgu açıklanırken kullanılan bu kavramların hangi anlamlarının anlaşılması gerekmektedir? Bir bilim dalı, içerisinde kullanılan kavramlarla birlikte o bilim dalının ontolojisini kuruyorsa felsefi bir değerlendirmeye tabi tutulmaksızın ezbere kavramlar kullanmak, sosyal hizmet biliminin varoluşunu sorgulamaya açmaz mı (Clark ve Asquith, 1985)?

Tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde sosyal hizmet biliminin diğer bilimlerden farklı bir şekilde bilimsellik kazandığı görülmektedir. Diğer bilim dallarının ortaya çıkışında genellikle felsefi bilgi ve kuram temeli üzerine bina edilen mesleki uygulama görülmektedir. Bir başka ifadeyle bu bilim dallarının felsefe ile ilişkisi uygulama öncesi belirlenmiş ve kavramlar o alana özgü bir şekilde oluşturulmuştur (Zastrow, 2013, s. 1-6). Daha basit bir alegori ile diğer bilim dalları genellikle ellerinde var olan ve kendilerinin anlayabileceği dilde yazılı bir harita ile yola çıkmışlardır. Ancak sosyal hizmet biliminde bu süreç tam tersi bir şekilde yol almıştır. Sosyal

hizmetin bilimsel bir alan olarak ortaya çıkmasında ilk olarak mesleki uygulamalar gerçekleştirilmiş, daha sonra bu uygulamalar üzerinden kuramsal ve kavramsal temeller oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ancak kavramsal ve kuramsal temeller, mesleki uygulamanın öncelikli olması ve belirli bir felsefi anlayışın bulunmaması nedeniyle diğer bilim dallarından direkt olarak alınan kavramsal anlamlar üzerinden şekillenmiştir (Beddoe, Maidment, 2009). Bu durum sosyal hizmet biliminin kendi içerisinde ortaya koyduğu kuram sayısının az sayıda olmasına yol açmıştır. Yukarıda verilen alegori sosyal hizmet bilimine uyarlandığında, sosyal hizmet bilimi içerisindeki bilim insanları ellerinde herhangi bir harita olmaksızın yola çıkmışlardır. Ortaya bir harita koyabilmek için gittikleri yolu haritalaştırmaya çalışan bu bilim insanları, aynı zamanda herhangi bir dil bilmediklerinden (ilk olarak uygulama ortaya çıkınca kavramsal çerçeve eksik kalmıştır.) dolayı yabancı bir dil kullanmak (diğer bilim dallarının kavramını kullanmak zorunda kaldılar.) durumda kalmışlardır. Gittikleri her yolda denk geldikleri dil yapılarını kullanarak haritayı oluşturmaya çalışmışlardır (Psikiyatrik sosyal hizmette psikolojik kavramların, makro sosyal hizmet uygulamasında ise sosyal politika bilimine ilişkin kavramların sık kullanılması.). Bu durum bilim insanlarının hiçbir dil bilmeden tanımadıkları bir şehre geziye çıkmasının en tabi sonucudur. Bu nedenle yapılması gereken ilk şey, bu kişilere kendisine özgün bir dil oluşturmaktır (Tomanbay, 2012, s. 15-20). Peki sosyal hizmet bu kavramsal dili nasıl oluşturmalıdır?

Alegoriye devam edildiğinde dil bilmeyen bilim insanlarının hayatta kalmak için avcılık yapmak istedikleri varsayılmaktadır. Bu bilim insanları onlarca başarısız girişimden sonra avı ürkütmeden yakalayabilmek için bir iletişim biçimi geliştirmek durumundadırlar. Buradaki tek amaç avcılıktır. Bu amaç dili baştan sona kadar kurgular ve etkiler. Bu iletişim bazen

hayvanın gelişini haber veren bir ıslık, bir kuş ötüşü veya bir el hareketi olabilir. Ancak bu kişiler arasında ıslık, kuşun ötüşünü taklit etme veya el hareketinin avcılık amacı olmaksızın başka anlamları da mevcuttur. Örneğin avcılık dışında ıslık, keyifli bir anda bu bireyler tarafından çalınabilir. Bu durum ıslığın veya kuş ötüşünü taklit eden seslerin kişilerde yarattığı anlamın “avcılık” amacına uygun olarak değiştirildiğini bir başka ifade ile uyarlandığını göstermektedir. Sosyal hizmet biliminin felsefesinin oluşturulamaması, mesleğin amacının tam olarak kavranamamasına neden olmaktadır. Diğer bilim dallarından elde edilen kavramlar (alegoride bu ıslık, kuş sesi taklidi ve el hareketi olarak anlatılmaktadır.), sosyal hizmet felsefesine (alegoride bu hayatta kalmak için avcılık yapma amacını ifade etmektedir. Tüm dil ve süreç bu ana amaç etrafında şekillenmektedir.) uygun bir biçimde uyarlandığında (alegoride bu uyarlama ıslığın keyif verici anlamından sıyrılıp avcılık amacına uygun olarak hayvanın gelişini ifade etmesi olarak görülmektedir.) sosyal hizmet biliminin kendisine özgün kavramları oluşturulabilecektir (Parton, O’Byrne, 2000).

3. SOSYAL HİZMET BİLİMİNİN EPİSTEMOLOJİK TEMELLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sosyal hizmet bilimindeki kavramsal yapıya yapılan eleştirel bakış açısının sonucunda ortaya çıkması beklenen kavramsal gelişim ve değişim, sosyal hizmet bilimi içerisinde bir başka soru dizgesini ortaya çıkaracaktır: Bu kavramların uyarlandığı bilgi kümesi sosyal hizmet felsefesine uygun mudur, bilgilere ulaşma biçimi yani başka bilim dallarından kavram elde etme biçimi doğru mudur, sosyal hizmet bilimi bilimsel bilgiyi nasıl elde eder, bilgi elde etme biçimi bilimselliğe uygun mudur, hangi metodolojik yöntemlerle bilgi kümesini oluşturur, doğa

bilimleri temelli mi yoksa Alman ekolü bakış açısına mı sahiptir? Yalnızca bu temel sorular değil bununla birlikte sosyal hizmet biliminin bilgi kümesini organize edecek birden çok soru kendisini sosyal hizmet felsefesi alanına dikte edecektir. Karşılıklı etkileşim yoluyla sosyal hizmet felsefesini etkileyen ve sosyal hizmet felsefesinden etkilenen bu süreç, sosyal hizmet bilimin epistemolojik alt yapısını oluşturmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde 20. yüzyılın başında sosyal bilimlerin epistemolojik yapısına ilişkin iki temel zıt görüşün mevcut olduğu görülmektedir. Bunlardan biri doğa temelli anlayış iken bir diğeri Alman düşüncesinin tarihsel temelli kavrayışıdır. Bu iki kavrayış günümüzde halen gerilimli bir şekilde sosyal bilimlerde varlığını sürdürmektedir (Ringer, 2006, s. 10). Birbiriyle çelişkili görünse de bu iki görüşünde temeline özneyi alan ve doğruyu arayan modern yaklaşımın ürünü olduğu görülmektedir. Ancak 20. yüzyılın bir kriz çağı olarak nitelendirilmesi boşa değildir. Özellikle epistemolojik anlamda belirsizliğin yaşandığı bir kriz çağı karşımızdadır. Bu epistemolojik krizden en çok etkilenen Hekman' ın tabiriyle *“teorik kaynaktan yoksun, akıntıda sürüklenen”* sosyal bilimler olmuştur. Bu krize yol açan iki temel dönüşüm olmuştur (Hekman, 1983, s. 98). Bunlardan birincisi ulus devletlerinin gerilemesi ile birlikte farklı devlet yönetimlerinin ortaya çıkışıdır. İkincisi ise klasik bilim anlayışının (Newton fiziğine dayanan) görelilik kuramı ve Kuantum Fiziği ile beraber derinden sarsılmasıdır. Kuantum fiziği ve görelilik kuramı ile birlikte her yerde aynı olan uzay-zaman, nesnel gözlem, kontrol edilebilirlik gibi ilkeler önemini yitirmiş; evrenselcilik anlayışında kökten değişimler meydana gelmiştir. Bu durum var olan bütün kesin bilgileri sorgulayan, onlara savaş açan, öznelliği ön plana çıkaran ve çeşitliliği benimseyen epistemolojik bir krizi doğurmuştur: Post-modernizm (Lee, 2007, s. 142). Sosyal bilimleri derinden etkileyen bu epistemolojik krizin ismi modernitenin ortaya

koymuş olduğu hakikat, özne, evrensellik, nesnellik, kurallar ve normların tamamını eleştiren onları kabul etmeyen postmodernizm olmuştur. Rosenau post-modernizmin epistemolojik yaklaşımları görmezden geldiğini, yöntemsel yaklaşımları reddettiğini, genel geçer bilgileri varsayım olarak değerlendirdiğini ve her türlü hakikati ispatlamaya muhtaç varsayımlar olarak nitelendirdiğini ifade etmektedir (Rosenau, 1992, s. 2).

Sosyal bilimlerin epistemolojik alt yapısı dolaylı olarak sosyal hizmet biliminin epistemolojik alt yapısını oluşturmaktadır. Günümüz sosyal hizmet bilimindeki araştırma ve uygulamalarla modernite ürünü epistemolojik kavrayışların baskın olduğu anlaşılmaktadır. Fakat sosyal hizmet biliminin özellikle uygulama kısmında doğa bilimi temelli bir epistemolojik alt yapıdan öte tinsel gerçeklik- doğal gerçeklik ayrımı yapan Alman düşünce ekolüne uygun epistemolojik alt yapıya sahip olduğu görülmektedir. Özellikle sosyal hizmet bilimindeki “müracaatçının biricikliği”, “sorunun çeşitliliği”, “empati kavramının öne çıkması”, “her müracaatçı için ayrı müdahale plan oluşturma” gibi durumlar sosyal hizmet biliminin temel alt yapısının tarihsel temeli Alman düşünce ekolünün etkilerini göstermektedir. Sosyal hizmet bilimi içerisinde var olan kuram ve yaklaşımlar ise postmodernizmin belirsizliği yerine modernizmin özne ve bilgi temelini benimsendiğini göstermektedir. Ayrıca bunlarla birlikte özellikle araştırma yöntem ve tekniklerinde kullanılan niceliksel yaklaşımlar ve bunlar üzerinden verilen gerçek bilgilere ulaşma çabası, sosyal hizmet biliminin epistemolojik alt yapısı içerisinde doğa temelli sosyal bilim inşasının var olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla genel olarak değerlendirildiğinde sosyal hizmet bilimde modernitenin özne ve bilgi temelini var olduğu, doğa bilimleri temeli sosyal bilim modelinin mevcut olduğu ancak kıyasla

Alman Tarih Okulu ekolü epistemolojisinin daha dominant olduğu görülmektedir.

Buraya kadar bir sosyal bilim oluşu nedeniyle sosyal hizmet biliminin temel epistemolojik çizgisi ifade edilmeye çalışılmıştır. Yani Sosyal hizmet biliminin sosyal bir bilim olarak epistemolojik değerlendirmesi yapılmıştır. Ancak sosyal hizmet biliminin kendi içerisindeki epistemolojik sorgulaması nasıl yapılabilir? Yani bizzat sosyal hizmet biliminin kendisinin epistemolojik değerlendirmesi nasıl girişilir? Simard' a göre bir bilimin epistemolojik değerlendirmesinde o bilim dalına ilişkin dört temel düşünce alanı mevcuttur (Simard, 2003, s. 14);

- 1) Bilimsel kavramların ve kuramların sentaksı (yapısı ve niteliği)
- 2) Bilimsel kavramların ve kuramların semantiği (kapsamı ve konusu)
- 3) Söz konusu bilim dalının bilimsel metodu
- 4) Bilim dalının sınırları ve değerleri

Yukarıda bahsedilen tasnifler göz önünde bulundurularak sosyal hizmet bilimi değerlendirildiğinde, bazı tartışma konuları ortaya çıkmaktadır:

3.1.Sosyal Hizmet Biliminin Sentaksı ve Geçerliliği Üzerine

Burada sorulması gereken ilk soru şudur: Sosyal hizmet biliminde bir teori nasıl şekillenmelidir? Sosyal hizmet bilimi her bireye özgü ayrı müdahale programı öngören ve bireylerin her birinin farklı sorunları olduğu ön kabulüyle yola çıkan bir bilim dalıdır. Öyleyse tanımı gereği sosyal hizmet biliminde gereği genel-geçer olan bir kavram veya kuram üretmek mümkün müdür? Söz konusu ön kabul gereği binlerce teorisinin geliştirilmesi gerekmez mi? Eğer sosyal hizmet biliminde kuram varsa bu bilim dalının her insanı biricik gördüğünü söylemek ne

kadar etik bir söylem olur? Bu sorular sosyal hizmet biliminde oluşturulan kuramların en önemli epistemolojik sorunlarından bir kaçıdır. Bu çıkmazı çözmek için oluşturulacak olan kuramlar nasıl şekillendirilmelidir? Diğer bilim dallarından direkt olarak alınan kuramlar dar kapsamda nasıl değerlendirilmelidir? Sosyal hizmet biliminin kuramlarının temel nesnesi nedir? İnsan mıdır yoksa insan sorunu mudur? Bunlardan herhangi biri olması durumunda bu nesneler (mesela insansa) gerçek algılanan nesneler midir yoksa bilimin bir amaç uğruna yarattığı kurgular mıdır? Eğer öyleyse sosyal hizmetin insan kurgusu veya sorun kurgusu nedir? Çeşitliliğe ve bireyselliğe önem verdiğini belirten bir bilimin genel geçer bilgiler içeren “kurgular” üretmesi ve bu kurguların kabulü ne kadar tutarlıdır?

3.2.Sosyal Hizmet Biliminin Semantiği Üzerine

Bu başlık altında değerlendirilebilecek soruların en başında araştırmanın ilk kısmında değinilen kavram problemleri gelmektedir. Sosyal hizmet biliminin değerlerini ve normlarını ifade eden kavramlar bilimin felsefesine uygun mudur? Bu kavramlar bilim dalının amacını ifade etmede yeterli midir? Kavramlar ve teoriler diğer bilim dallarında uyarlandıysa sosyal hizmet biliminin felsefesinin hangi yönleriyle uyarlama gerçekleştirilmiştir? Bilimin içerisindeki kavram ve teoriler bu bilim dalında sorun çözebilecek anlamsal kapasite midir? Uygulamadan elde edilen veriler anlamına uygun bir şekilde ifade edilebiliyor mu? Kavramlar uygulamadan elde edilen anlamların ifade edilmesinde yeterince elverişli mi? Diğer bilim dallarından uyarlanan kavramlar nasıl olur da sosyal hizmet uygulamalarını ifade etmek için kullanılabilir? Burada uyarlama kavramı önemlisi ise sosyal hizmet bilimi bunun alt yapısını nasıl kurar? Eğer uyarlama olmaksızın diğer bilim dallarından direkt alınan kavramlar mevcut ise sosyal hizmet bilimi özgün bir bilim dalı olduğunu hangi bilgi kümesine dayandırır? Var olan kavramsal ve kuramsal bilgi kümesi yeni kavramlar ve kuranların

oluşumuna etki edebilecek derecede midir? Bu yeterliliğe sahip değilse sosyal hizmet nasıl yeni kavramlar ve kuramlar üretebilir? Sosyal hizmet biliminin tam olarak konusu ve amacı nedir? Bu konu ve amacı ifade eden kavramlar görevini semantik bağlamda yerine getirebilmekte midirler? Sosyal hizmet bilimini anlamlandıran felsefî alt yapısı mevcut mudur? Eğer mevcut değilse kavramların ve kuramların gelişimi nasıl sağlanmaktadır?

3.3.Sosyal Hizmet Biliminin Yöntem Problemleri

Doğa bilimlerinde kullanılan empirizm ve determinizm toplum bilimlerinde de kullanılabilir mi? Eğer kullanılabilirse bireyin tinsel gerçekliği nasıl ifade edilebilir? Yalnızca niceliksel çalışmalar bireyi anlamak için yeterli midir? Yalnızca niteliksel çalışmalar bireyi anlamak için yeterli midir? Fenomenolojinin araştırma yöntem ve tekniklerine etkisinden sosyal hizmet ne derece etkilenmektedir? Sosyal hizmet biliminin araştırma yaparken kendisine has araştırma yöntem ve tekniği mevcut mudur? Her birey biricik ise bir vaka çalışması metodu belirlemek bu bilim dalı içerisinde çelişkiye neden olmaz mı? Bu metot hangi koşullarda düzenlenirse bireyin biricikliği değerine zarar gelmez? Sosyal hizmet biliminin özgünlüğü vaka araştırmasına ve akademik araştırmaya ne tür özgün bilgiler katmaktadır? Eğer böyle bir özgünlük yoksa sosyal hizmet bilimi diğer bilim dallarının kullandığı araştırma ve teknikleri kullanabilecek bir araştırma konusuna sahip midir? Sosyal hizmet bilimde yapılan araştırmaların hangileri teori geliştirme ve doğrulama hangileri hipotez geliştirme ve doğrulama çabasıdır? Bilim içerisinde böyle bir araştırma tasnifi mevcut mudur? Sosyal hizmet bilimi içerisindeki kuramlar doğrulanabilir mi yoksa yalnızca doğrulanabilen münferit hipotezler midir?

3.4.Sosyal Hizmet Biliminin Bilimsel Değeri ve Sınırlarına İlişkin Epistemolojik Sorular

Sosyal hizmet bilimsel bir değer taşımakta mıdır? Sosyal hizmet mesleği içerisindeki uygulamalar neden bir bilim dalı haline dönüşmek durumundadır? Kavramsal ve kuramsal temelleri çoğunlukla başka bilim dallarına dayanan sosyal hizmet sınırlarını nasıl korumayı başarmaktadır? Sosyal hizmet felsefesi oturmaksızın kavramların uyarlanması mümkün olmadığı göz önünde bulundurulduğunda sosyal hizmet hala özgün bir bilim dalı mıdır? Yoksa diğer bilim dallarında alınan bilgilerle harmanlanmış karmaşık bilgi kümesi midir? Sosyal hizmet biliminin kendisine yönelik etik, epistemolojik ve ontolojik kavrayışı mevcut mudur? Eğer mevcut değil sosyal hizmet bilimi amacını neye dayanarak açıklar? Sosyal hizmet bilimi yerine neden hayırsever faaliyetler olmasın? Sosyal hizmet bilimsel sistematige sahip midir? Sosyal hizmet bilimine göre bilimsel olan şey nedir olmayan şey nedir? Sosyal hizmet vaka çalışmasında bir olaya mı anlamaya mı yoksa bir olguyu açıklamaya mı odaklanır? Sosyal hizmet bilimi ilerliyor mu? Eğer ilerlemiyorsa bunun nedenleri nedir? Sosyal hizmet biliminin ilerlemesi ne anlama gelmektedir? Sosyal hizmet tarafsız bilgiye mi ulaştığını iddia eder yoksa bağlamsal anlatılara mı? Sosyal hizmet diğer bilimlerle sınırlarını nasıl çizer? Eğer böyle bir sınır yoksa sosyal hizmet bilimselliğini neye dayandırır? Diğer bilimlerden kavram veya kuram uyarlanırken sosyal hizmet biliminin göz önünde bulundurduğu felsefi temelleri nelerdir? Sosyal hizmet biliminin kendisine özgün bir insan veya toplum bakış açısı var mıdır? Yoksa diğer bilimlerden elde edilmiş ezber kavramların ardına mı sığınılmaktadır? Sosyal hizmet felsefesi ile felsefenin ayrı şey olduğu göz önünde bulundurulduğunda sosyal hizmet bu ayrımı hangi bilgi kümesi üzerinden okur?

4. SOSYAL HİZMET BİLİMİNİN ONTOLOJİK TEMELLER ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sosyal hizmet bilim felsefesinin oluşmasında, bu bilim dalının ontolojik yapısının ortaya konması oldukça önemlidir. Kavramlar ifade etmemizi sağlar. Epistemolojik, temel bilimsel alanın bilgilerini ideal bir biçimde elde edilmesi ve sistematize edilmesinde oldukça önemlidir. Etik, sosyal hizmet biliminin araştırmasında ve uygulamasında insan varlığını göz önünde bulundurarak çalışması adına birincil önceliğe sahiptir. Fakat ontoloji, sosyal hizmet biliminin herhangi bir konumdaki faaliyetlerinin ve dolayısıyla bizzat kendisinin varlığı ile ilgilenmektedir. Bir bilimin ontoloji ile ilişkini böylesine değerli kılan şey tamda budur. Sorulan soru bilginin doğruluğu-yanlışlığı, bilginin doğru ifade edilmesi, bilgiye erdemli bir şekilde ulaşılması veya bilginin anlamlı bir şekilde uygulanması değil bilginin var olup olmama durumudur. Bu nedenle sağlam bir ontolojik temel varlığı daha kesin olan bir bilim dalı özelliğini gösterecektir. Bir bilimin felsefinin altyapısını inşa etmek için; tüm bu felsefi alt yapıların incelenen bilim dalı ile ilişkilendirilmesi oldukça önemlidir. Unutulmamalıdır ki kavram, etik, epistemoloji veya ontoloji arasında bir neden-sonuç ilişkisinden veya belirli başlı keskin ayrımlardan söz edilemez.

Peki sosyal hizmet biliminin en temel ontolojik sorunu nedir? Bu sorun ortaya konurken sürece çok daha geniş perspektiften yaklaşmak faydalı olacaktır. Toplum bilimlerinden biri olan sosyal hizmet biliminin, ontolojik kavrayışına girmek için; daha temelde içinde bulunduğu sosyal bilimlerin ontolojik yapısını anlamak gerekir. Burrell ve Morgan (1988) sosyal bilimleri öznelci yaklaşım ve nesnelci yaklaşım olmak üzere iki temel bölüme ayırmıştır. Bu ayrım içerisinde epistemolojik olarak Alman tarih ekolü düşünce yapısı öznelci yaklaşım içerisinde; doğa temelli yaklaşım ise nesnel yaklaşım içerisinde

değerlendirmiştir. Ontolojik olarak bakıldığında ise nominalizm ve pozitivism ekseninde bir ayrışmanın mevcut olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Sosyal Bilimlere Dair Genel Yaklaşımların Karşılaştırılması

Ontoloji Epistemoloji İnsan Doğası Metodoloji	Subjektif Boyut	Objektif Boyut
	Sosyal Bilimlere Özne(l)ci Yaklaşım	Sosyal Bilimlere Nesne(l)ci Yaklaşım
	Adcılık (Nominalizm)	Gerçekçilik (Realizm)
	Anti-pozitivism	Pozitivism
	İstemcilik	Belirlenimcilik
	İdeografik	Nomotetik

Kaynak: Burrell, Morgan, 1988, Social Paradigms, s.1

Sosyal bilimlerin ontolojik yaklaşımına ilişkin olarak çeşitli bakış açılarından bahsedilmiştir. Peki bir toplum bilimi olarak ortaya çıkan sosyal hizmet disiplini sosyal bilimlerdeki ontolojik tartışmaları nasıl değerlendirmektedir? Bu soruya sosyoloji, psikoloji ve sosyal politika bilimleri alanında belirli cevaplar verilebilirken sosyal hizmet bağlamında günümüzde böyle bir değerlendirmenin mevcut olmadığı görülmektedir. Bir toplum bilimi olarak sosyal hizmet biliminin kendi felsefesine uygun bir ontolojik kavrayışı geniş bir şekilde tartışılmamıştır. Bu nedenle sosyal hizmet biliminin bilimselliği ve bilim alanındaki varoluşu günümüzde halen derin şüpheler barındırmaktadır. Sosyal hizmet bilimi kendi varoluşunu ortaya koymamasına karşın kendisini bir bilim dalı olarak nasıl var edebilir? Diğer bilim dalları tarafından yöneltilen ontolojik sorulara nasıl cevap verebilir? Örneğin sosyal hizmet biliminin insana dair ontolojik kavrayışı belirlenimci bir kavrayış mıdır yoksa istemci bir bakış açısını mı temsil etmektedir? Veya sosyal hizmet bilimi gerçekliğin özünü nominal bir bakış açısıyla mı kavrar yoksa realist/pozitivist bir ekseninde mi inceler? Bir diğer önemli soru sosyal hizmet bilimi varoluşunu ortaya koyarken elde edeceği

bilgi kümesini ideografik bir metodoloji ile mi yoksa nomotetik bir metodoloji ile mi elde etmektedir?

Yalnızca yukarıda bahsedilen sorular üzerinden mesleğin ontolojik yapısını anlamaya çalışmak oldukça eksik olacaktır. Çünkü bu sorular beraberinde çok geniş bir sorgulama alanını doğuracaktır. Ancak bu sorular sosyal hizmet biliminin ontolojik kavrayışını ortaya koyabilmek adına temel bir kavrayışı sunacaktır. Sosyal hizmet biliminin ontolojik kavrayışında diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi karmaşık bir yapı mevcuttur. Sosyal hizmet biliminin insanın var oluşuna ilişkin ontolojik tutumu bu durumun en belirgin göstergesidir. Sosyal hizmet bilimi içerisindeki araştırmacı ve uygulamacılar, bireyleri değerlendirirken onların biricik olduğunu ve her birey için farklı bir müdahale planı geliştirilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Bireyin yaşamı ve sorunları her daim çalışılan diğer bireylerden farklı olma eğilimine sahiptir. Sosyal çalışmacı bireyle çalışırken onun farklı olabileceği varsayımını her daim göz önünde bulundurmalıdır (Zastrow, 2013, 20-30). Bu temel kavrayış sosyal hizmet biliminin insana dair kavrayışının belirlenimci olmaktan çok istemci bir bakış açısına daha yakın kılmaktadır. Fakat sosyal hizmet bilimi içerisinde var olan birçok kuram ve yaklaşım insanın varoluşuna ilişkin belirlenimci bakış açısına daha yakın fikirler üzerine şekillenmektedir. Bu kuramlardan en belirgin olan “ekolojik sistem yaklaşımı”dır. Bu yaklaşıma göre insan çevresi üzerinden şekillenen ve çevresi ile ilişkileri sonucu sorunları oluşan bir canlıdır. Dolayısıyla insan sorunlarının çözümü için çoğu zaman çevreyle çalışmak gerekmektedir. Çünkü çevrenin etkileri sonucu insan davranışı ve sorunları belirlenmektedir (Duyan, 2014, 154-159). Ana fikri verilen bu sosyal hizmet kuramının istemci yaklaşımdan çok belirlenimci yaklaşıma daha yakın olduğu görülmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet bilimi içerisinde toplum bilimlerinde benimsenen iki farklı insan kavrayışının da mevcut olduğu açık bir şekilde

görülmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet biliminin insan kavrayışına ilişkin tartışmaların ve değerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir. Toplum bilimlerinin insana dair görüşlerinin hangisi ontolojik olarak sosyal hizmet bilimi için uygundur, bu iki anlayışın da sosyal hizmet bilimi içerisinde kullanılması ne gibi varoluşsal çatışmalara yol açmaktadır, eğer insana dair bu ontolojik bakış açılarının ikisi de sosyal hizmet bilimi içerisinde kullanılacaksa ortaya çıkacak kavramsal ve epistemolojik hatalara ne gibi çözüm önlemleri alınmalıdır soruları, üzerine tartışılması gereken ontolojik belirsizlikleri oluşturmaktadır. Ontolojik olarak sosyal hizmet biliminin insana dair kavrayışının tartışılması sosyal hizmet biliminin ontolojik yapısını oluşturacak temel unsur olacaktır. Sosyal hizmet bilimi insana dair bir meslek iken mesleğin insanı nasıl kavradığına dair belirsizlik onun bilimsel varlığının sorgulanmasına neden olmaktadır?

Sosyal hizmet biliminin ontolojik olarak belirsizliğini ve karmaşıklığını koruduğu diğer bir tartışma konusu metodoloji alanındadır. Sosyal hizmet bilimi içerisinde gerçekleştirilen araştırmaların çoğunluğunun nomotetik metodolojiye yakın olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet bilimi içerisinde nicel ve nitel istatistiki çalışmaların hacmi bu durumun açık bir göstergesidir. Yapılan istatistiki çalışmalar bireyi doğal bir olgu olarak görerek değerlendirmeye tabi tutmaktadır. Ancak bununla birlikte sosyal hizmet bilimi içerisinde gerçekleştirilen “social casework” çalışmaları ve sunumları da bulunmaktadır. Bu araştırma metodolojisinde bireyin sorunu ve bu soruna özel olarak gerçekleştirilen çözüm önerileri ifade edilmektedir. Bu vaka sunumlarında amaç bireyi bir sosyal olgu olarak ele almaktan çok bireyin biricikliğini ön plana çıkaran, sorunun çözümünü bireye göre şekillendiren ve bireyin farklılığını ön plana çıkarmak isteyen bir fikre uygun olarak dizayn edilmektedir. Bu yönüyle yapılan “social casework” sunumları

ideografik metodolojiye yakınlık göstermektedir. Yalnızca gerçekleştirilen ve sunulan araştırmalar üzerinden örnekle sosyal hizmet bilimi içerisinde metodolojik olarak nomotetik ve ideografik metodolojinin belirgin bir biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu durum mesleğin ontolojik yapısı içerisinde metodolojik olarak karmaşıklığın var olduğunu göstermektedir. Bu karmaşıklığın “sosyal hizmet bilimi içerisinde hangi metodolojik kavrayış belirlenmelidir, eğer her iki kavrayış birlikte var olacaksa ortaya çıkması muhtemel karmaşıklığın önüne geçmek için alınması gereken önlemler nedir, sosyal hizmet ontolojik olarak metodolojisini belirlerken neleri göz önünde bulundurmalıdır? vb.” sorularının tartışılması ile çözüme ulaşması muhtemel görülmektedir. Ancak sosyal hizmet bilimi içerisinde böyle bir tartışmaya girilmemesi mesleğin ontolojik yapısının oluşturulamamasının en belirgin nedenlerindendir. Yukarıda sosyal hizmet biliminin insana dair ontolojik kavrayışı ile ilgili sorunlarından bahsedilmiştir. Burada ise sosyal hizmet biliminin temel konusu olan insanı nasıl araştırma konusu edineceği de bir muallak olarak karşımıza çıkmaktadır. Yani sosyal hizmet temel konusu hakkında kesin bir bilgisi olmayan ve bu temel konusuyla nasıl çalışacağı hakkında da herhangi bir tartışması bulunmayan bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. O halde şu soruyu sormak oldukça yerinde olacaktır: İnsana dair kesin bir fikri yoksa ve insanla nasıl çalışacağını bilmiyorsa bu bilim dalının var olmayan bir bilim dalından pragmatik düzeyde farkı nedir? Bu fark söz konusu bilgi kümesini özgün bir bilim dalı yapabilecek seviyede midir? Sosyal hizmet bilimi ontolojik yapısını oluşturamadığından bu sorulara cevap verememekte ve varlığını kesin bir biçimde ortaya koyamamaktadır (Noble & Henrickson, 2014, s. 12-15).

Bir toplum bilimi olarak sosyal hizmet biliminin de yapması gereken tüm bu karmaşıklığı kabullenerek felsefi alt yapısı üzerinden ontolojik belirsizlik üzerine bakış açıları

geliştirmektir. Mesleğin felsefi alt yapısı belirginleştirilerek bu felsefeye uygun kavramlar ortaya konmalı ve mesleğin sürekli olarak ilerlemesine çalışılmalıdır. Bir bilim dalı olarak var olmadan diğer bilim dallarından aktarılma yapılması sosyal hizmetin bilimselliğine pozitif değil negatif etki sağlamaktadır. Günümüzde diğer toplum bilimlerinin henüz felsefi alt yapısını oluşturduğu söylenemez. Çünkü felsefi etkinlik sonu olmayan bir sorgulama sürecidir. Ancak kendi bilim dalları içerisine herhangi bir kavramı alırken bu kavramın anlamını oluşturacak felsefi alt yapıya sahip oldukları görülmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet biliminin de bu özelliğe sahip olması gerekmektedir. Bir başka ifadeyle sosyal hizmet biliminin varlığının ortaya konması gerekmektedir.

5. SONUÇ

Kavramsal ve epistemolojik olarak belirsizliğe ve karmaşaya sahip olan sosyal hizmet biliminin varoluşu, bu durumdan kaynaklı olarak sorgulamaya açılmaktadır. Bir bilim dalının kavramlarının anlamları ile ilgili belirsizlik mevcutsa ve bilgi kümesi diğer bilim dallarının kuramlarının harmanlanmasından öte bir özellik göstermiyorsa o halde bu bilim dalı varlığını neye dayanarak ortaya koymaktadır? Bu temel soruya ilişkin sosyal hizmet bilminde felsefi tartışmaların oldukça sığ kaldığı görülmektedir. Sosyal hizmetin bir bilim dalı olarak varlığını ifade eden böylesi önemli bir temelin tartışma konusu olmaması oldukça düşündürücüdür. Bu temel soru ile birlikte sosyal hizmet biliminin varlığın ontolojik yapısına ilişkin nominal mi yoksa realist bir çizgide mi olduğu, insanı algılama biçiminin istemci mi yoksa belirlenimci bir bakışına mı sahip olduğu ya da bilimsel varlığını ortaya koymak için nomotetik bir metodoloji mi yoksa ideografik bir metodoloji mi benimsediği noktalarında belirsizliklerin mevcut olduğu görülmektedir. Bir

toplum biliminin bilimsel varlığını ortaya koyan bu temel sorular karşısında sosyal hizmet biliminin felsefî alt yapısının bulunmaması nedeniyle verebileceği net bir cevabın bulunmadığı görülmektedir. Bu alanda Türkiye’de yapılan çalışmaların oldukça az sayıda olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle ülkemizde sosyal hizmet felsefesinin sistematikleştirilememesine neden olmaktadır. Bilimsel varoluşunu ortaya koyamayan bir bilim dalının varoluşunu sorgulamak oldukça haklı bir argümandır. Sosyal hizmet biliminin ontolojik yapısını ortaya koyamaması, sosyal hizmet biliminin felsefî alt yapısının eksikliğinden kaynaklanırken; sosyal hizmet felsefesinin oluşturulamamasında ontolojik yapının sistematikleştirilememesi oldukça etkilidir.

Dolayısıyla sosyal hizmet biliminin kavramsal, epistemolojik ve ontolojik değerlendirmesi, bilimin bu temellerdeki eksikliğinden kaynaklı olarak eleştiri haline gelmek durumunda kalmıştır. Ülkemizde ve dünyada sosyal hizmet biliminin felsefesine ilişkin yapılacak çalışmalar, bilimsel bir alan olarak sosyal hizmet biliminin varoluşunu ortaya koyacaktır. Sosyal hizmet felsefesi üzerinden şekillenen tartışmalar, bilim dalının diğer toplum bilim dallarından alınan kavramları başarılı bir şekilde uyarlayabilmesine, epistemolojik olarak sürekli gelişen, dinamik ve özgün bir bilgi kümesine sahip olabilmesine ve ontolojik olarak bilimsel varlığını ortaya koyabilmesine yardımcı olacaktır. Şurası unutulmamalıdır ki bilim dalları felsefeden ayrılmıştır. Ancak felsefe bilim dallarından asla ayrılmamıştır.

KAYNAKÇA

- Beddoe, L. & Maidment, J. (2009). *Mapping knowledge for social work: critical intersection*. Melbourne, VIC: Cengage Learning.
- Bell, K. (2011). Towards a post-conventional philosophical base for social work. *British Journal of Social Work*, 42(3): 408–23.
- Burrell, M. (1988). *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*. New Hampshire: Heinemann Educational Books Inc.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Tarihi* (7.Baskı b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Clark, C. & Asquith, S. (1985). *Social work and philosophy: a guide to practice London*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Duyan, V. (2014). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Çalışma Yayınları.
- Hekman, (1983), “Beyond Humanism, Gadamer, Althusser, and the Methodology of the Social Sciences”, *Political Research Quarterly* 36;1.
- Wallerstein, Immanuel (2012), *Bildiğimiz Dünyanın Sonu: Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*, Çev. Tuncay Birkan, 4. bs., İstanbul: Metis Yay.
- Lee, (2007), “*Karmaşıklık Çalışmaları*”, *İki Kültürü Aşmak: Modern Dünya Sisteminde Fen Bilimleri ile Beşeri Bilimler Ayrılığı*, Çev. Aysun Babacan, Eds. Richard E. Lee; Immanuel Wallerstein, Metis Yay., İstanbul.
- Noble, C., & Henrickson, M. (2014). Towards Identifying A Philosophical Basis of Social Work. *Global Social Work Journals* 1-14.

- Parton, N. & O'Byrne, P. (2000). *Constructive social work: towards a new practice*. NY: St Martin's Press.
- Rosenau, (1992), *Post-Modernism and the Social Sciences: Insights, Inroads, and Intrusions*, Princeton University Press, New Jersey.
- Sartre, J. P. (2014). *Varlık ve Hiçlik: Fenomenolojik Bir Ontoloji Denemesi*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Simard, J. C. (2003). Epistemoloji. *Bilimname Dergisi*, II. (2.), 13-21.
- Şahin, İ. (2009). Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi. *New World Science Academy*, IV. (4.), 1342-1354.
- Tomanbay, İ. (2012). *Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetlerde Önce Kavram*. Ankara: Sabev.
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. (D. B. Çiftçi, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi.

SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN “TERS YÜZ” FİLMİNİN TRANSAKSİYONEL ANALİZ YAKLAŞIMIYLA İNCELENMESİ

Sema SAĞLIK¹

1. GİRİŞ

Dr. Eric Berne tarafından temelleri atılan ve 1960 yıllarının ortasında geliştirilerek sunulan Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı, bireylerin duygular ve düşünceler üzerindeki etkileşimini temel alan sosyal etkileşim teorisidir. Bireylerin elde ettikleri deneyimlerden yola çıkarak kendilerini geliştirebileceklerini savunan bir yaklaşımdır. Bireyler çevrelerindeki kişilerle etkileşimde bulunduktan sonra göndermiş oldukları mesaja karşılık geldikten sonra transaksiyon gerçekleşmiş olmaktadır (Danış, 2006, s. 48). Bu bağlamda Transaksiyonel Analiz Yaklaşımının insanların ilişkilerine anlam kazandırmak olduğu söylenebilir.

Sosyal etkileşimleri ve ego durumlarının iletişim ve ilişkiler üzerindeki etkilerini inceleyen Eric Berne dışında ön plana çıkan bir diğer kuramcı Sigmund Freud’dur. Psikoanalizin temelini oluşturan Sigmund Freud, kişilik yapısı modelinde id, ego ve süper ego durumlarından bahsetmiştir. Her bir ego durumunun eşit bir şekilde dağılması gerektiğini öne sürmüştür. Freud’un kişilik teorilerinde İd, bireyin iç güdülerini yansıtan temel bir bilinçdışı bir yapı olarak kabul edilmektedir ve cinsel dürtüleri ifade etmektedir. Ego, idin isteklerini gerçek dünya ile bağdaştırarak açıklamaya çalışmaktadır. Süper ego ise, bireyin

¹ Doç. Dr., Yalova Üniversitesi, İnsan ve toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, sema.saglik@yalova.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3737-2196.

ahlaki normlarını belirtmektedir. Eric Berne de Sigmund Freud'un teorisine atıfta bulunarak üç ego durumunu tanımlamıştır. Berne'nin geliştirmiş olduğu ego durumları Sigmund Freud'dan oldukça farklıdır ve ego durumlarını yansıtırken kişinin çocukluk döneminde yaşadıkları ile şu anki yaşadıkları arasında bağlantılıdır (Zengin, 2023).

Çocuk, yetişkinlik ve ebeveynlik ego durumlarının yaşamın her anında orantılı ve dengeli bir şekilde dağılması gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır. Bu kapsamda araştırmada; bireylerin karşılaştıkları olaylara verdikleri duygusal tepkiler ve davranışları, bireylerin karşılıklı etkileşim süreçlerinde problemlere karşı nasıl şekillendiği aydınlatılmaya çalışılmıştır. Eric Berne'nin Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı perspektifinde **Ters Yüz** animasyon filmi incelenmiştir.

Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı, psikoterapi, danışmanlık, eğitim, aile terapisi, kişisel gelişim, pazarlama ve iletişim dallarında aktif kullanılan bir modeldir (Zengin, 2023). Literatüre bakıldığında Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı perspektifinden sosyal hizmet alanında pek fazla çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple söz konusu araştırmada, Transaksiyonel Perspektif ve ego durumları, ego durumlarının duyguların etkileşimine ve bireylerin kimlik gelişim süreçlerindeki içsel çatışmalara, literatürdeki çalışmalar ele alınmıştır.

Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı, bireyler arasındaki "şu an ve burada" gerçekleşen etkileşimleri inceler ve dört temel analiz türüne odaklanır: yapısal analiz, transaksiyonel analiz, oyun analizi ve yaşam senaryoları analizi (Lapworth & Sills, 2011, s. 1). Bu analiz türlerinden biri olan transaksiyonel analiz, bireylerin birbirleriyle olan iletişimlerini ve bu iletişim sırasında ortaya çıkan karşılıklı etkileşim süreçlerini anlamayı amaçlar. Bunlardan Transaksiyonel Analiz tanımlanacaktır.

2. TRANSAKSİYONEL ANALİZ YAKLAŞIMI

Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı, 1960'lı yılların başlarında Eric Berne tarafından ortaya atılmıştır ve geliştirilmiştir. İnsan davranışlarını ve iletişim biçimlerini açıklayan Eric Berne, Sigmund Freud' dan büyük oranda etkilenmiştir ve benzer çalışmalar yapmıştır. Psiko analiz kuramı, insanların duygu durumlarını ve davranışlarını çözmede eksik bir rol üstlendiğinden Berne, Transaksiyonel Analiz Yaklaşımını ortaya atmıştır ve ego durumlarını öne sürmüştür (Corey, 2016). Freud'un psikoanaliz kuramından yararlanarak Transaksiyonel Analiz yaklaşımında insan psikolojisi, bilinçdışı süreçler ve kişilik yapılarına odaklanarak ebeveyn, yetişkin ve çocuk ego durumlarını tekrardan tanımlamıştır. Berne'nin tanımladığı ego durumları, Freud'un yaklaşımındaki id, ego ve süper ego ile bağlantılı olsa da daha somut kavramlardır ve yaşamın her anında kullanılması mümkündür.

Berne, bireylerin çocukluk döneminde yaşanan duygusal durumların ve davranışların sonraki yaşam süreçlerinde tekrarlanma olasılığının olabileceğini vurgulamaktadır. Tekrar eden davranış ve duygusal tepkiler, bireylerin yaşam senaryosunu oluşturarak gelecekteki seçimleri ve karşılaştığı sorunlara verdiği tepkileri şekillendirdiğini düşünmektedir (Seligman, 2010).

2.1. Ego Durumları

Transaksiyonel Analiz Yaklaşımının temel unsuru olan ego durumu, bireylerle kurulan ilişkilerde nasıl bir tutum ve davranış sergileneceğine dair önemli ipuçları sunar. Ego durumları, bireyin iletişim tarzını ve başkalarıyla etkileşim biçimini belirleyerek, sağlıklı ve etkili ilişkiler kurmada kritik rol oynar (Strzelczyk, 2015, s. 27-28). Berne'nin kişilik yapısını anlatmak için kullandığı kavramlardan biri de ego durumlarıdır ve ego durumlarının doğum öncesinden itibaren başladığını ifade etmektedir. Kişiliği üç temel ego durumu başlığı altında

tanımlamaktadır (Corey, 2016). Bunlar, “Ebeveyn ego durumu”, “Yetişkin ego durumu”, “Çocuk ego durumu” dur (Kaya, 2020, s, 10).

2.1.1.Ebeveyn Ego Durumu

Bireylerin çocukluk döneminde ebeveynlerinden gördüğü tutum ve davranışlarını taklit etme şeklinde sergilenen bir ego durumudur. Ebeveyn ego durumu, eleştirisel ve koruyucu-destekleyici olmak üzere iki şekilde görülmektedir. Eleştirel ebeveyn ego durumunda, ebeveynler kısıtlayıcı ve kontrolcü bir yaklaşım sergilemektedir. Korumacı ve şefkatli bir ebeveyn tutumu da, koruyucu- destekleyici ebeveyn ego durumunu yansıtmaktadır (Berne, 2001). Eric Berne bu ego durumuna, bize bakan kişilerin içselleştirilmesini temsil ettiği için “ebeveyn ego durumu” adını koymuştur (Ömür & Esgin, 2021, s. 13).

2.1.2.Yetişkin Ego Durumu

Bireyin sağduyulu hareket ederek olgun bir şekilde davranmasını ya da karar verme sürecinde mantıklı seçimler yapmasını ifade eden bir ego durumudur. Yetişkin ego durumu, bireyin geçek yaşamla bağlantı kurarak sorunlarla başa çıkabilme kapasitesini ve sorunlara yönelik uygulanabilir çözümler bulmasına odaklanmaktadır (Aydın, 2015). Diğer ego durumlarından farklı olarak yaşamdaki sorunların çözümüne yönelik yaşantılardan oluşmaktadır (Kayalar, 2002, s. 267). “Örneğin bir arkadaşının ölümü karşısında insan üzülebilir, umutsuzluğa kapılabilir, kendi varlığını ve hayatın amacını sorgulayabilir. Bunların tümü yasın şimdi ve burada gerçekleşmesine yönelik verilen yetişkin ego durumu tepkileridir. Geçmişe değil, şimdiye yönelik olan yetişkin ego durumu çocuk ve ebeveyn ego durumundan da bu yönüyle ayrılmaktadır” (Lapworth & Sills, 2011, s. 26).

2.1.3. Çocuk Ego Durumu

Bireylerin yaşadığı duygusal durumlara ve davranışlara karşın verdiği anlık tepkiler ve içsel durumlarını yansıtmaması, çocuk ego durumu olarak ifade edilmektedir. Doğal çocuk ve uyumlu çocuk, çocuk ego durumu altında tanımlanan iki farklı alt kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Duygu ve davranışların spontane yaşandığı ve bireyin istediği gibi hareket ettiği durum, doğal çocuk ego durumunu yansıtmaktadır. Bireyin ebeveynin otorite yapısının beklentilerine uygun davranması ve şekil alması uyumlu çocuk ego durumunun bir parçası olduğunu göstermektedir (Alisinaoğlu ve Köksal, 2000).

Çocuk benlik durumu, “Doğal Çocuk”, “Uslu Çocuk” ve “Asi Çocuk” olmak üzere üç ana bölüme ayrılır. Asi Çocuk, otoriteye karşı gelir ve ona zıt davranışlar sergiler. Örneğin, annesi yağmurda şemsiye almasını söylediğinde, çocuğun inatla şemsiyeyi almamayı tercih etmesi bu duruma örnektir. Doğal Çocuk ise otoriteyi dikkate almaz ve tamamen kendi isteğine göre hareket eder; yağmura aldırış etmeden dışarıya sadece gömlekle çıkması buna örnek olabilir. Uslu Çocuk ise kendi isteklerini bir kenara bırakır ve otoritenin talimatlarına uyar. Örneğin, annesinin isteği doğrultusunda şemsiye alarak dışarı çıkması buna bir örnektir (Dökmen, 1994, s. 64).

3. TERS YÜZ FİLMİ HAKKINDA

Sinema eserlerinde transaksiyonel perspektifle alakalı farklı unsurları bir arada görebilmek mümkündür ve animasyon filmlerinde somut ya da soyut duyguların kişilerin düşünce ve davranış biçimlerini yönlendirmede kritik bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Özellikle animasyon filmleri, soyut kavramları somut hale getirerek bu kavramların daha kolay anlaşılmasını ve anlamlandırılmasını sağlar. Bugün, eğitim, psikoloji ve psikolojik danışmanlık gibi insan ve toplumla ilgili birçok alanda filmlerden

faydalanılmaktadır. İnsanların çevreleriyle kurduğu soyut ilişkileri anlamak ve bu ilişkileri kavramsal bir çerçevede incelemek, alandaki profesyoneller ve öğrenciler için önemli bir bilgi kaynağı sunar. Bu doğrultuda **Ters Yüz** filminin analizi, kurumsal bilgiyi desteklemek ve soyut ilişkileri anlamlandırmak adına faydalı bir araç olacaktır.

Bu çerçevede Riley'nin duygu durumlarını ve içsel dünyasındaki çatışmaları ele alan film, büyüme çağındaki çocuğun her bir duyguyu bilinçaltında açıklığa kavuşturması ve transaksiyonel perspektif bağlamında temel üç ego durumlarını yansıtması bakımından değerlendirilmesi gereken bir yapıt olarak gözler önüne serilmektedir. Filmde Riley'nin bilinçaltında yaşadığı beş temel duygu, transaksiyonel perspektif ile ele alınarak ego durumları açıklanmıştır.

3.1. Ters Yüz Filminde Transaksiyon Örnekleri

Ters Yüz (Inside Out) filminde yer alan beş temel duygunun ve karakterlerin cümleler üzerinden transaksiyonel analizi yapılarak duygusal dinamikleri anlamada önemli bir rol oynadığı gözler önüne serilmektedir.

Neşe

“Her şey yolunda gidecek.”

Neşenin her duruma karşı olumlu bir bakış açısını benimsemesi ve iyimser bir şekilde yaklaşması çocuk benliğinin olduğunu göstermektedir. Neşenin yer verdiği ifadede Riley'e motivasyon sağlamak amacıyla söylendiği için çocuk benliğinin yararlı yönlerini ortaya koymaktadır.

“Gülümsemek hayatta kalmanın en iyi yoludur.”

Neşenin mantıklı ve destekleyici yaklaşımı ile gülümsemenin ve pozitif bir davranış göstermenin önemini vurgulayarak yetişkin bir benlik durumu sergilemektedir.

“Üzüntü hayatta normaldir.”

Neşe, kendisi haricinde diğer duyguların da önemli olduğunun farkına varmaktadır ve bütün duyguların yaşanabileceğini kavramaktadır. Neşe, yaşanan duyguları kabullenerek yetişkin benlik durumu sergilediğini göstermektedir.

“Bazen sadece gülmek yeter.”

Neşe, anlık ve spontane duygusal tepkiler verdiği için çocuk benlik durumu hakimdir.

Üzüntü

“Bazen kötü hissetmek de normaldir.”

Üzüntünün duygusal yönden yaşadığı içsel karmaşayı ve her durumun yaşanabileceğini kabul edilebilir olduğunu anlatarak çocuk benlik durumunu vurgulamaktadır.

“Üzüntü de önemli bir duygudur ve ona da dikkat etmemiz gerekir.”

Üzüntü, duyguların mantıklı bir şekilde değerlendirilmesini ve her duygunun doğal olarak yaşanması gerektiğini vurgulayarak yetişkin bir benlik durumunda olduğunu göstermektedir.

“Duygularını bastırmak yerine, onları yaşamalısın.”

Üzüntünün duygusal yönden destekleyici bir yaklaşım sergilemesi, ebeveyn benlik durumunun hâkim olduğunu göstermektedir.

Öfke

“Bazı şeyler adaletsiz olduğunda öfke normaldir.”

Öfke, olaylara mantıklı ve sağduyulu bir şekilde yaklaşarak her duygunun içerisinde öfkenin de normal bir duygu olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Duygulara karşı gösterdiği

olgun kararlar, öfkenin yetişkinlik benlik durumu gösterdiğini vurgulamaktadır.

“Duygularını ifade etmek önemlidir; ama bunu yaparken dikkatli olmalısın.”

Öfke duyguların dışa vurulurken, kontrollü ve dengeli bir şekilde aktarılması gerektiğini ifade etmektedir. Öfkenin koruyucu ve destekleyici bir yaklaşımı benimsemesi, koruyucu ebeveyn benlik durumu olduğunu göstermektedir.

“Buna dayanamıyorum, bu adaletsiz.”

Öfke, yaşanan olaylara karşı anlık ve duygusal spontane tepkiler vererek öfke duygusunu yoğun bir şekilde belirtmektedir. Öfkenin anlık bir duygusal patlama yaşaması, çocuk benlik durumunun görüldüğünü göstermektedir.

Tiksinti

“Bu çok iğrenç, buna katlanamam.”

Tiksinti, yaşadığı duruma karşın hızlı ve anlık bir tepki vererek çocuk benlik durumu yaşadığını vurgulamaktadır.

“Bu yiyecekler sağlığımız için zararlı, onları yememeliyiz.”

Tiksinti, durumları objektif bir şekilde değerlendirerek akla uygun ve mantıklı analizler yapmaktadır. Olaylara karşı olgun bir tavır ve yaklaşımı benimsemesi, yetişkin benlik durumunun yoğun olarak hâkim olduğunu yansıtmaktadır.

“Bu kıyafet seni kötü gösterebilir, daha uygun bir şey tercih etmelisin.”

Tiksinti, otoriter ve eleştirel bir yaklaşım sergileyerek Riley’nin kıyafeti hakkında yorum yaparak eleştirel bir ebeveynlik tutumu sergilemektedir.

Korku

“Dikkat et, bu tehlikeli olabilir.”

Korku, Riley’i tehlikelerden korumak ve güvenliğini sağlamak için sürekli olarak uyarmaktadır. Korku, Riley’ e karşı Korumacı ve şefkatli bir yaklaşım ile yaklaştığı için koruyucu (şefkatli) benlik durumu şiddetli olarak görülmektedir.

“Ne yapacağız? Bunu aşamayız!”

Korku, çaresizlik ve endişe hissini yoğun olarak yaşamaktadır ve duygularını açık bir şekilde dışa vurmaktadır. Anlık olarak durumu yönetememe hissiyle mücadele ettiğinden paniğe kapılmıştır ve yaşadığı durum çocuk benlik durumuyla alakalıdır.

“Bu durumda sakın kalmamız en iyisi Her adımı dikkatle düşünmeliyiz.”

Korku, yaşadığı tehlikeli durumlara karşın sakın bir yol izlenmesi gerektiğini ve atılan her adımın mantık çerçevesinde olmasını vurgulamaktadır. Soğukkanlı yaklaşımı verdiği kararlara olgun bir şekilde değerlendirmesi, yetişkin bir benlik durumunun ağır bastığını göstermektedir.

4. TERS YÜZ FİLMİNİN SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ters Yüz (Docter ve del Carmen, 2015), ailesiyle yeni bir şehre taşınan Riley’nin, bu değişime uyum sağlama sürecinde beyindeki duygularıyla yaşadığı maceraları konu alan bir animasyon filmidir. Film analizini sosyal hizmet bilimi açısından ele aldığımızda, bireylerin duygusal gelişimi, yaşam olayları karşısında verdikleri tepkiler ve sosyal çevreleriyle etkileşimleri, toplumdaki yerlerini nasıl inşa ettiklerini anlamak açısından önemlidir. **Ters Yüz** filmi, bir çocuğun yaşadığı önemli bir yaşam

olayına karşı verdiği duygusal tepkileri ve bu tepkilerin sosyal çevre üzerindeki etkilerini irdelemektedir.

Sosyal hizmet perspektifinden bakıldığında, bu film bireylerin büyüme sürecinde karşılaştıkları zorluklara sosyal destek mekanizmalarının nasıl yanıt verebileceğini gösterir. Özellikle çocuğun çevresi, ailesi ve sosyal bağları, bu duygusal dönüşüm sürecinde kritik bir rol oynar. Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin duygusal değişimlerine ve beyin işlevlerine dair farkındalık kazanarak onların sosyal çevrelerine uyum sağlamalarını, yaşam olayları karşısında güçlü bir sosyal ağ ile desteklenmelerini sağlamak için önemli katkılarda bulunabilir. Film, duygusal değişimlerin sadece içsel değil, aynı zamanda çevresel ve sosyal faktörlerle de şekillendiğini gösteren önemli bir örnektir.

Ters Yüz filmi, duyguların insan yaşamındaki rolünü ve bu duyguların bireylerin davranışlarını nasıl şekillendirdiğini etkileyici bir şekilde ele almaktadır. Sosyal hizmet açısından değerlendirildiğinde, filmdeki karakterlerin ve olayların analiz edilmesi, bireylerin duygusal ve sosyal gelişim süreçlerine dair önemli çıkarımlar yapmamıza olanak tanır. Bu bölümde, filmin sosyal hizmet uygulamaları açısından değerlendirilmesi ve Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı ile bağlantıları tartışılacaktır.

• **Duygusal Gelişim ve Sosyal Hizmet**

Filmde, Riley'nin duygusal dünyası ve bu dünyadaki değişimler, sosyal hizmet uzmanlarının bireylerin duygusal gelişim süreçlerini anlamalarına yardımcı olacak önemli ipuçları sunmaktadır. Riley'nin “Neşe, Üzüntü, Korku, Öfke ve Tiksinti” gibi temel duygularının her biri, bireylerin yaşamlarında karşılaştıkları zorluklarla başa çıkma mekanizmalarını temsil eder. Sosyal hizmet uzmanları, bu duyguların bireylerin davranışlarını nasıl etkilediğini anlamak için filmdeki

karakterlerin etkileşimlerini ve tepkilerini analiz edebilirler (Canbaş, 2019).

- **Transaksiyonel Analiz ve Duygusal İletişim**

Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı, bireylerin içsel ve dışsal iletişim süreçlerini anlamak için kullanılan bir yaklaşımdır. Filmde, Riley'nin duyguları arasındaki etkileşimler, Transaksiyonel Analiz Yaklaşımının temel kavramları olan ebeveyn, yetişkin ve çocuk ego durumları ile ilişkilendirilebilir. Örneğin, Neşe'nin sürekli olarak kontrolü elinde tutma çabası, ebeveyn ego durumunu temsil ederken, Üzüntü'nün olaylara daha duygusal ve hassas yaklaşımı çocuk ego durumunu yansıtır (Uçar ve Gedik, 2023).

- **Sosyal Hizmet Uygulamaları ve Duygusal Destek**

Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin duygusal ihtiyaçlarını anlamak ve bu ihtiyaçlara uygun müdahalelerde bulunmak için filmdeki karakterlerin yaşadığı duygusal süreçleri inceleyebilirler. Riley'nin yeni bir şehre taşınması ve bu süreçte yaşadığı duygusal zorluklar, sosyal hizmet uzmanlarının bireylerin yaşamlarındaki büyük değişimlere nasıl uyum sağladıklarını anlamalarına yardımcı olabilir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanları, bireylerin duygusal dayanıklılıklarını artırmak ve onları desteklemek için çeşitli stratejiler geliştirebilirler (Çenesiz, 2018).

- **Duygusal Zekâ ve Sosyal Hizmet**

Filmde, Riley'nin duygusal zekâsının gelişimi, sosyal hizmet uzmanlarının bireylerin duygusal farkındalıklarını artırmak için kullanabilecekleri yöntemler hakkında önemli bilgiler sunar. Duygusal zekâ, bireylerin kendi duygularını ve başkalarının duygularını anlama, yönetme ve bu duygulara uygun tepkiler verme yeteneğidir. Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin duygusal zekâlarını geliştirmek için filmdeki karakterlerin

yaşadığı deneyimlerden yararlanabilirler
(<https://www.affektmag.com/ters-yuz-film-analizi>).

- **Sosyal Hizmet ve Aile Dinamikleri**

Riley'nin ailesiyle olan ilişkileri, sosyal hizmet uzmanlarının aile dinamiklerini anlamalarına yardımcı olacak önemli bir örnek teşkil eder. Filmde, Riley'nin ailesiyle olan etkileşimleri ve bu etkileşimlerin duygusal dünyasına etkileri, sosyal hizmet uzmanlarının aile içi iletişim ve destek mekanizmalarını değerlendirmelerine olanak tanır. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanları, ailelerin duygusal sağlığını desteklemek için çeşitli müdahale stratejileri geliştirebilirler.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Transaksiyonel Analiz Yaklaşımının temel kavramlarının daha iyi anlaşılması ve yaklaşımın Sosyal Hizmet disiplini bağlamında ele alınması adına hazırlanmıştır. Bu kapsamda “Ters Yüz” filmi, Eric Berne'nin Transaksiyonel Analiz yaklaşımının temel kavramları çerçevesinde analiz edilerek somutlaştırılmıştır. Aynı zamanda duyguların bireylerin yaşamlarındaki rolünü ve bu duyguların sosyal hizmet uygulamaları açısından önemini vurgulayan etkileyici bir yapıdır. Sosyal hizmet uzmanları, filmdeki karakterlerin yaşadığı duygusal süreçleri analiz ederek, bireylerin duygusal ve sosyal gelişimlerine yönelik daha etkili müdahalelerde bulunabilirler. Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı, bu süreçlerin anlaşılmasında ve bireylerin duygusal ihtiyaçlarına uygun müdahalelerin geliştirilmesinde önemli bir araçtır.

Ters Yüz filmi Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireyin içsel dünyasındaki duygusal çatışmaların ve bu çatışmaların sosyal hizmet perspektifinden nasıl ele alınabileceğinin önemli bir örneğini

sunmaktadır. Filmde Riley'nin yaşadığı duygusal değişimler ve bu değişimlerin onun sosyal ilişkilerine ve kişisel gelişimine etkisi, Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı temel bileşenleri olan Ebeveyn, Yetişkin ve Çocuk ego durumları üzerinden incelenebilir.

Filmin sonunda, Riley'nin duygusal dengesini yeniden kazanması ve duygularının daha sağlıklı bir şekilde işlemesi, sosyal hizmet uzmanlarının müdahale süreçlerinde dikkate alınması gereken önemli bir noktadır. Riley'nin Neşe, Üzüntü, Korku, Öfke ve Tiksinti gibi temel duygularının dengeli bir şekilde yönetilmesi, bireyin sağlıklı bir psikososyal gelişim göstermesi için kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanları, danışanlarının duygusal farkındalıklarını artırarak, onların duygusal zorluklarla başa çıkma becerilerini geliştirmelerine yardımcı olabilirler.

Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı, bireylerin içsel diyaloglarını ve bu diyalogların sosyal etkileşimlerine nasıl yansıdığını anlamak için güçlü bir araçtır. Riley'nin yaşadığı duygusal karmaşa, onun Çocuk ego durumunun baskın hale gelmesiyle açıklanabilir. Ancak, filmin sonunda Neşe ve Üzüntü'nün birlikte çalışarak dengeyi sağlaması, Yetişkin ego durumunun devreye girmesiyle mümkündür. Bu durum, sosyal hizmet müdahalelerinde duygusal dengeyi sağlamak için bireylerin içsel diyaloglarını ve ego durumlarını dikkate almanın önemini vurgulamaktadır.

Literatür incelendiğinde hikâye ve filmlerin Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı çerçevesinde ele alınan çalışmalar olduğu görülmüştür. Başay, Öğretir Özçelik'in (2018) "Kaşağı hikâyesi Transaksiyonel Analiz kapsamında incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular sonucunda aile içi iletişim çatışmalarının benzer bir biçimde ebeveyn-çocuk arasındaki iletişime de yansıdığı ve çocukların ruh sağlığı

gelişimlerini olumsuz etkileyeceği kanısına varılmıştır.” Zengin’in (2019) yaptığı çalışmada ise “Ters Yüz filminin Transaksiyonel Analiz kapsamında incelemesi” yapılmıştır. Baloğlu’nun (2018) yaptığı çalışmada ise “Masumiyet filmi Transaksiyonel Analiz çerçevesinde ele alınmış ve ebeveyn-çocuk iletişim biçimlerinin çocuğun gelişimi üzerinde etkili olduğu görülmüştür.”

Transaksiyonel Analizin sosyal hizmet uygulama alanlarında, sorunların çözümünde etkili bir terapi yöntemi olduğu görülmektedir. Ancak, bireyler ilişkisel sorunlarından önce kendi kişisel sorunları üzerinde çalışmalıdır. Yetişkin ego durumuna ulaşmak, farkındalık seviyesini artırmak ve otonom bir yaşam tarzı geliştirmek hem Transaksiyonel Analizin hem de sosyal hizmet disiplininin temel hedefleri arasında yer alır. Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin kişisel veya toplumsal sorunlarını çözmelerine yardımcı olurken, danışanların potansiyellerini güçlendirmelerine ve başkalarının haklarına saygı göstererek yeni kararlar almalarına destek sağlar. Çünkü sosyal hizmet, bireylerin kendi yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarını ve karar verme süreçlerinde aktif rol almalarını hedefler. Sosyal hizmet, insanın kendi yaşamı üzerinde denetim sahibi olmasına ve karar vermesine olanak sağlamayı amaçlamaktadır (Cılga, 2004, s. 32). Aynı zamanda “sosyal hizmet, sosyal değişim, kalkınma, sosyal içermeyi teşvik eden ve bireylerin güçlenmesini ve özgürleşmesini amaçlayan uygulama temelli bir meslek ve akademik bir disiplindir” (IFSW, 2014). Sosyal hizmet uzmanları, danışanların bu yeni kararlar doğrultusunda güçlenmelerine ve bağımsız bir yaşam kurmalarına rehberlik ederken, insan refahını artırmak için bireyleri ve sistemleri bir araya getirir. Bu süreçte danışanlar, pasif bir şekilde başkalarının senaryosunda yer almak yerine, kendi yaşam senaryolarını yazmayı öğrenirler.

Sonuç olarak, **Ters Yüz** filmi, Transaksiyonel Analiz Yaklaşımı ve sosyal hizmet perspektifinden değerlendirildiğinde, duygusal farkındalık ve denge sağlamanın bireylerin psikososyal sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini göstermektedir. Sosyal hizmet uzmanları, danışanlarının duygusal süreçlerini anlamalarına ve bu süreçleri sağlıklı bir şekilde yönetmelerine yardımcı olarak, onların yaşam kalitelerini artırabilirler. Bu bağlamda, Ters Yüz filmi, kuram ve yaklaşımların daha iyi anlaşılabilmesi adına araştırmacılar tarafından kaynak olarak kullanılabilir ve sosyal hizmet uygulamalarında kullanılabilecek değerli bir eğitim aracı olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Alisinanoğlu, F., & Köksal, A. (2000). Gençlerin ben durumları (ego state) ve empatik becerilerin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(18).
- Aydın, E. (2015). Transaksiyonel analiz terapisi. İçinde E. H. Türkçapar & E. Köroğlu (Eds.), *Psikoterapi yöntemleri: Kuramlar ve uygulama yönergeleri* (s. 215-229) (2. baskı). Ankara: HYB Yayınları.
- Baloğlu, U. (2018). Masumiyet filminde çocuk, televizyon ve bağlanma ilişkisi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(1), 1-30.
- Başay, A. C. & Öğretir-Özçelik, A. D. (2018). “Kaşağı” adlı hikâyenin aile içi iletişim ve iletişim çatışmaları açısından incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(1), 429-456.
- Berne, E. (2001). Hayat denen oyun (S. Sargut, Çev.). İstanbul: Kariyer Yayıncılık.
- Canbaş, Z. (2019). Film analizi: Ters Yüz (Inside Out). *Mona Psikoloji*.
- Cılga, İ. (2004). Bilim ve meslek olarak Türkiye’de sosyal hizmet. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Y.O. Yayınları.
- Corey, G. (2016). *Theory and practice of group counseling*. USA: Brooks/Cole Publishing.
- Çenesiz, G. Z., (2018). Ters yüz filmi kapsamında duyguların ve beynin işleyişinin incelenmesi. *AYNA Klinik Psikoloji Dergisi*, 5(2), 59-71.
- Danış, M.Z. (2006). Davranış bilimlerinde ekolojik sistem yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 9(9), 45-53.

- Dökmen, Ü. (1994). İletişim çatışmaları ve empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- IFSW, IASSW. (2014). Global definition of social work. Retrieved from Kanada: IFSW General Meeting and World Conference 2014.
- Kaya, G. (2020). Çalışanların benlik durumları ile yaratıcı davranış düzeyleri arasındaki ilişki: gümrük çalışanları üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- Kayalar, A. G. M. (2002). Transaksiyonel analizin etkili takım oluşturmada kullanılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1).
- Lapworth P. & Sills C. (2011). An introduction to transactional analysis: Helping people change. SAGE Publications.
- Mag, A. (2019). “Ters Yüz film analizi,” <https://www.affektmag.com/ters-yuz-film-analizi>
- Matt Zoller Seitz (18 Haziran 2015). "Inside Out". *rogerebert.com*. 17 Nisan 2016 tarihinde kaynağından alındı. Erişim tarihi: 19 Ekim 2024
- Ömür, E. & Esgin, A. (2021). Transaksiyonel analiz ego durumları açısından evlilik uyumu/doyumunun incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 11- 24.
- Seligman, L. (2010). Theories of counseling and psychotherapy: Systems, strategies and skills. New Jersey: Pearson, Prentice Hall.
- Strzelczyk, D. (2015). Transactional analysis as a method to test the quality of life of a family. *Pedagogika Rodziny*, 5(1), 27-38.

- Uçar, E., & Gedik, M. (2023). Transaksiyonel analiz ve sosyal hizmet bağlamında bir film analizi: Evlilik hikâyesi. *Toplumsal Politika Dergisi*, 4(2), 108-130.
- Uçar, E., & Gedik, M. (2023). Transaksiyonel analiz ve sosyal hizmet bağlamında bir film analizi: evlilik hikâyesi. *Toplumsal Politika Dergisi*, 4(2), 108-130.
- Zengin, E. (2019). Transaksiyonel analiz ego durumlarının iletişime etkisi bağlamında “Ters Yüz” Filminin Analizi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 30-51.
- Zengin, E. (2019). Transaksiyonel analiz ego durumlarının iletişime etkisi bağlamında “ters yüz” filminin analizi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 30-51.

SOSYAL HİZMET

yaz
yayınları

YAZ Yayınları
M.İhtisas OSB Mah. 4A Cad. No:3/3
İscehisar / AFYONKARAHİSAR
Tel : (0 531) 880 92 99
yazyayinlari@gmail.com • www.yazyayinlari.com